

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

НУБІП України

11.13 - МКР. 1741 "С" 2022.11.21. 02. ПЗ

ДАНИЛОВА МИКИТИ ВАЛЕРІЙОВИЧА

НУБІП України

2023 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

УДК 332.36:631.11(477)

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декаан економічного факультету Завідувач кафедри економіки

Анатолій ДІБРОВА Вікторія БАЙДАЛА
(підпис) (підпис)
" " 2023р. " " 2023р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему
"Еколого-економічні проблеми використання земельних
ресурсів в сільськогосподарських підприємствах України
в сучасних умовах"

Спеціальність 051 – "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми Освітньо - професійна

Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент

Тетяна ГУЦУЛ

(підпис)

Керівники кваліфікаційної

магістерської роботи
професор, д.е.н.

Виконав

Світлана РОГАЧ

(підпис)

Микита ДАНИЛОВ

(підпис)

Київ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки

д.е.н., проф. Вікторія БАЙДАЛА

2023р.

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студенту

Данилову Микиті Валерійовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 051 - "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

Тема магістерської роботи: «Еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів в сільськогосподарських підприємствах України в сучасних умовах»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від "21"11. 2022 р. №1741 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2023.11.05

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: звітність сільськогосподарських підприємств

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Науково-методологічні засади ефективності використання земельних ресурсів у сільському господарстві
2. Стан та економічна ефективність використання земельних ресурсів у підприємстві
3. Визначальні напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів та їх охорони

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, схеми

Дата видачі завдання "21" листопада 2022 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

Рогач СВІТЛАНА

Завдання прийняв до виконання _____

Микита ДАНИЛОВ

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ТА ЇХ ОХОРОНИ	9
1.1. Теоретичні засади ефективного та раціонального використання земельних угідь у сільському господарстві.....	9
1.2. Методичні підходи до визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів.....	17
1.3. Сучасний екологічний стан ґрунтів та необхідність їх охорони.....	23
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У ПІДПРИЄМСТВІ	31
2.1. Організаційно – економічна характеристика підприємства.....	31
2.2. Стан та рівень використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства.....	37
2.3. Економічна ефективність використання земельних угідь та фактори, що їх визначають.....	47
РОЗДІЛ 3. ВИЗНАЧАЛЬНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ ОХОРОНИ	55
3.1. Впровадження інноваційних екологобезпечних технологій використання земельних ресурсів.....	55
3.2. Пріоритетні напрями екологізації сільськогосподарського землекористування.....	62
3.3. Перспективи формування інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства в Тернопільській області.....	67
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

НУБІП України

Актуальність теми дослідження. Україна має значні природні ресурси, зокрема плідні ґрунти, які утворюють більшість земель аграрного сектору. Проте ефективне використання цих земель вимагає системних заходів для підвищення їх родючості. Стап використання земель потребує невідкладних та науково обґрунтованих дій для підвищення плодючості ґрунтів. Заходи з охорони та раціонального використання земель повинні бути комплексними і спрямованими на збереження та відновлення продуктивності ґрунтів, розглядаючи їх як важливий складник навколишнього середовища. Ефективне використання земельних ресурсів ґрунтується на їх екологічному забезпеченні, що передбачає охорону та відтворення їхньої родючості як ключового аграрного ресурсу. Одним із пріоритетів державної політики у цій сфері є раціональне використання та збереження плідних земель. Еколого-економічні аспекти використання земель охоплюють раціональне землекористування, яке максимально використовує всі земельні ресурси та забезпечує їх ефективне використання для основного призначення. Такий підхід створює умови для високої продуктивності сільськогосподарських угідь.

НУБІП України

Сьогодні більш як 70% території України займають сільськогосподарські землі, включаючи близько 40% світових запасів чорноземів та інших родючих ґрунтів. Проте, використання цих ресурсів є недостатньо ефективним у порівнянні з іншими країнами Європи. Більш як половина земельної площі використовується з порушенням припустимих норм, що призводить до дисбалансу між рільничими ділянками, природними кормовими угідь та лісовими масивами. Застосування інтенсивних методів землеробства, недостатній рівень технологічної культури та неконтрольоване використання хімічних речовин призводять до погіршення якості та родючості ґрунтів, сприяють ерозійним процесам. Це підкреслює важливість ефективного та екологічно безпечного використання земельних ресурсів у сільському господарстві та необхідність врахування екологічних факторів при їх оцінці як з наукової, так і з практичної точки зору.

НУБІП України

Порушена проблема досліджуються як у світовій, так і у вітчизняній науковій літературі. Теоретичні засади та практичні механізми ефективності використання земельних ресурсів та їх охорони знайшли відображення в працях таких вітчизняних дослідників, як: С.К.Бистряков, П.П.Борщевський, В.М.Будзьяк, Б.М. Данилишин, М.І.Долішній, С.І.Дорогунцов, О.С.Дорош, О.Л.Корчинська, М.І.Лавейкін, Л.Г.Мельник, А.Г.Мартин, Є.В.Мішенін, Л.Я.Новаковський, С.М.Рогач, П.П.Руснак, П.Т.Саблук, В.М.Трегобчук, А.М.Третяк, М.А.Хвесик та інші.

Незважаючи на наявні наукові досягнення та значний досвід у практичному застосуванні оцінки ефективності землекористування та збереження земельних ресурсів у сільському господарстві, потрібна подальша системна активізація досліджень у сфері оцінки економічної ефективності використання сільськогосподарських земель. Важливо розвивати науково-методичні підходи до визначення їх ринкової вартості та створювати відповідне організаційно-економічне та нормативно-правове середовище для створення спеціальних сировинних зон та інших заходів. Актуальність цих питань та їх теоретична та практична значимість визначили вибір теми, мети та завдань дослідження у рамках дисертаційної роботи.

Метою написання магістерської роботи є на основі теоретико-методологічних положень проведення аналізу стану та еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів та обґрунтування шляхів щодо раціонального землекористування та охорони земель.

Об'єктом дослідження обрано виробничу діяльність ТОВ «Аркадія» Чортківського району Тернопільської області.

Предметом дослідження є організаційно - економічні процеси по забезпеченню раціонального та ефективного використання земельних ресурсів у сільському господарстві та їх охорони.

Відповідно до поставленої мети дослідження було визначено такі завдання:

- узагальнити й систематизувати науково-теоретичні положення щодо ефективності використання земельних угідь в сільському господарстві та їх охорони;

- розкрити суть, показники та методику визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів;

- дослідити сучасний екологічний стан і структурно-динамічні тенденції сільськогосподарського землекористування;

- здійснити економіко-статистичний аналіз повноти та ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарським підприємством, а також визначити вплив їх екологічного стану на результати господарської діяльності;

- обґрунтувати систему заходів щодо забезпечення ефективності використання земельних ресурсів та поліпшення їх екологічного стану;

- визначити пріоритетні напрями екологізації сільськогосподарського землекористування та розкрити механізм стимулювання раціонального використання й охорони земельних ресурсів.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою магістерської роботи є фундаментальні положення економічної теорії, економіки підприємства, економіки природокористування та охорони навколишнього середовища, праці провідних вітчизняних і закордонних вчених з проблем економічних відносин в галузі землекористування.

Для досягнення вказаних цілей було використано різноманітні методи наукового дослідження, такі як аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, спостереження, функціональна класифікація, узагальнення, функціональна класифікація, порівняльний та структурний аналіз.

Наукова новизна. Науковий новаторський внесок полягає у розгляді теоретичних та практичних аспектів поточного стану земельних ресурсів України та обґрунтуванні основних шляхів їх ефективного використання.

Практичне значення цієї роботи полягає в можливості її ефективного застосування на практиці, зокрема, впровадженні пропозицій стосовно встановлення відповідальності землекористувачів за збереження або втрату родючості ґрунтів.

Інформаційну основу магістерської роботи становили матеріали власних досліджень, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, нормативно-правові акти, дані Держгеокадастру України, Державної служби статистики України, матеріали Головного управління статистики у Тернопільській області, річні фінансові звіти підприємства, довідкова література, періодичні видання та інтернет-джерела.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1.

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОПОДАРСТВІ ТА ЇХ ОХОРОНИ

1.1. Теоретичні засади ефективного та раціонального використання земельних угідь у сільському господарстві

Земля в сільськогосподарському виробництві виступає головним засобом виробництва. Вона являється найважливішою умовою існування людського суспільства. Порівняно з іншими засобами виробництва, використовуваними в сільському господарстві, земля має специфічні особливості, які зводяться до наступного. Земля не є продуктом людської праці, тоді як інші засоби виробництва (машини, будівлі, споруди і так далі) створені людиною. Вона просторово обмежена, її не можна по своєму бажанню збільшити або зменшити. Проте запаси землі, придатні для сільськогосподарського виробництва далеко не вичерпані. У землеробстві всього світу зайнята приблизно 1/10 придатних земель. Земля не може бути замінена ніяким іншим засобом виробництва. Її використання пов'язане з постійністю місця на відміну від великого числа інших засобів виробництва. При правильному використанні земля не зношується, як інші засоби виробництва, а покращується, родючість її підвищується [1].

Земля виступає як невід'ємна складова нашого життя і існування. Цей природний об'єкт, що піддається охороні законом, функціонує незалежно від впливу людини та має кілька важливих аспектів: екологічний, як простір, що забезпечує життя; соціальний, що визначає місце і умови життя; політичний, як територія, що визначає межі державної влади; та економічний, як об'єкт для господарської діяльності.

Земля також використовується як специфічний засіб виробництва, відіграючи важливу роль у суспільному матеріальному виробництві та інших сферах соціальної діяльності.

Цілком іншу роль виконує земля сільськогосподарському виробництві і лісовому господарстві, де вона є не тільки матеріальною умовою, але й активним чинником виробництва. Землі є носіелем визначених природних властивостей, тому в сільському і лісовому господарствах слугують не тільки загальною умовою праці, але і головним, основним засобом виробництва, предметом праці.

Оброблюючи землю як предмет праці, людина перетворює її в засіб праці [2].

Земля, як інструмент виробництва, характеризується рядом важливих якісних ознак. Однією з найзначущих є родючість, яка виявляється у верхньому шарі ґрунту, містить ресурси, необхідні для росту рослин, вологи та живильні речовини. Родючість має велике значення для визначення вартості землі та її корисності. Варіативність родючості на різних ділянках землі зображено на рис. 1.1.

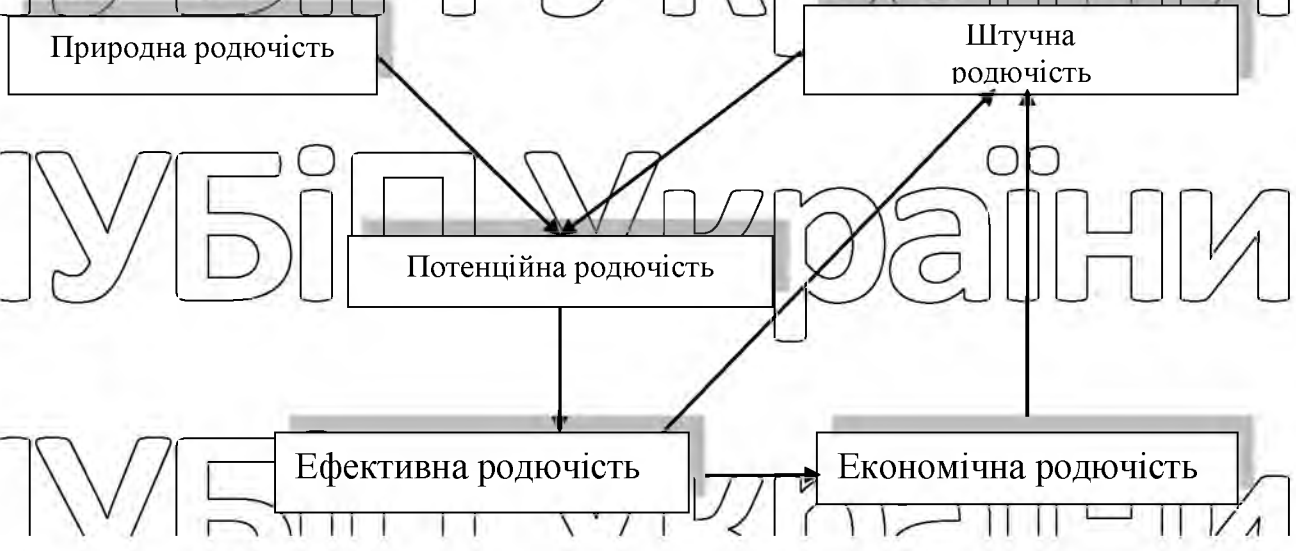

Рис. 1.1. Види родючості ґрунту та їх взаємозв'язок

Природна родючість ґрунту характеризується запасом неживих речовин, що утворився в результаті природного процесу ґрунтоутворення.

Штучна родючість ґрунту створюється в процесі виробничої діяльності людини за допомогою праці і засобів виробництва шляхом підвищення культури землеробства.

Економічна родючість – це сукупність його природної та штучної родючості в умовах певного розвитку продуктивних сил.

Рівень економічної родючості характеризується врожайністю сільськогосподарських культур. Розрізняють абсолютну і відносну економічну родючість ґрунту.

Абсолютна родючість ґрунту характеризується кількістю продукції з одиниці земельної площі, а відносна – вартістю продукції на одиницю виробничих витрат.

У процесі використання природна продуктивна спроможність землі не зменшується, а збільшується при її раціональному використанні. Внаслідок цього земля є вічним засобом виробництва [3].

Сільськогосподарські угіддя включають рілля, багаторічні насадження, сіножаті і пасовища. Рілля це сільськогосподарські угіддя, систематично оброблювані і використовувані під посіви сільськогосподарських культур, включаючи багаторічні їхні чисті пари.

Усі землі України становлять її земельний фонд – 60354,8 тис.га. Згідно ст.18 Земельного кодексу України, до земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за цільовим призначенням і правовим режимом поділяються на такі категорії: землі сільськогосподарського призначення - сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сінокоси, пасовища, перелоги) та несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження); землі житлової та громадської забудови; землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; землі

оздоровчого призначення; землі рекреаційного призначення; землі історико-культурного призначення; землі лісового фонду, землі водного фонду; землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення [4].

Структура земельного фонду України представлена на рис. 1.2.

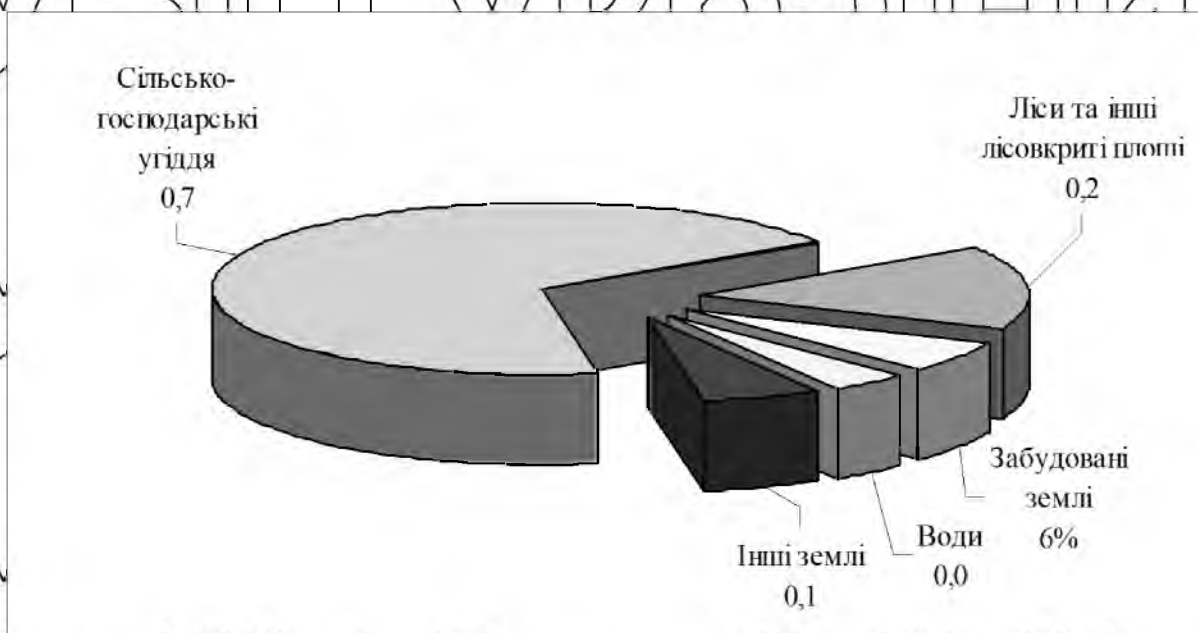

Рис. 1.2. Структура земельного фонду України (станом на 01.01.2022 р.)

*Сформовано за даними Держгеокадастру України

Унікальний земельно-ресурсний потенціал України зумовлює її особливе місце серед інших європейських країн. За земельною площею Україна займає 5,7 % території Європи, із 60,0 млн га земель 60,3 % припадає на сільськогосподарські угіддя з високим якісним складом та рівнем біопродуктивності. У зв'язку з високим рівнем розораності та недостатньою кількістю внесення органічних речовин і мінеральних добрив, забрудненням ґрунти України швидко почали деградувати, втрачати свою родючість [5].

На одного працівника, зайнятого в сільському господарстві, в Україні припадає 24 га сільськогосподарських угідь (рис. 1.3). А показник площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на одного жителя (оссбу) є найвищим

серед європейських країн і становить 0,9 гектара, у тому числі 0,7 гектара ріллі (середній показник європейських країн - 0,44 і 0,25 гектара відповідно).

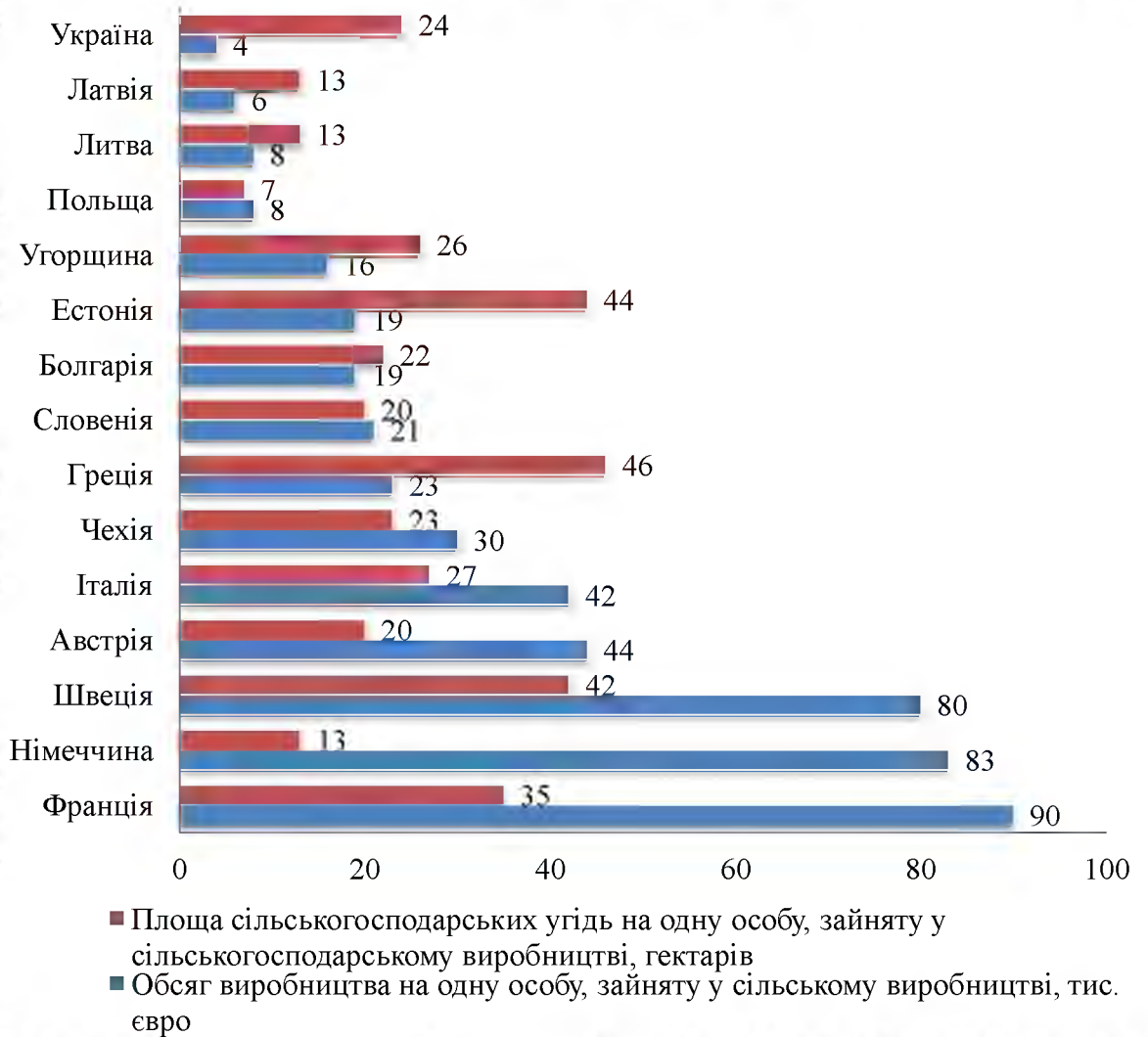

Рис. 1.3. Площа сільськогосподарських угідь на одну особу, зайняту у сільськогосподарському виробництві

Високий рівень освоєності земель зумовили такі чинники: висока густина населення, переважаюча родючість ґрунтів, особливості розвитку сільського господарства. Структура земельного фонду постійно змінюється. Упродовж багатьох років людство намагається розширити площі земель, придатних для проживання та сільськогосподарського використання. Питома вага сільськогосподарських угідь становить 70,3 %, а орних земель – 56,9 %. Якщо Україна в Європі займає 5,7 % території, то її сільськогосподарські угіддя – 18,9 %, а рілля – 26,9 % [6].

Ефективність використання земель в нашій країні значно нижча, ніж у середньому в Європі. Інтенсифікація землеробства, збільшення техногенного навантаження на земельні ресурси, безконтрольне застосування засобів хімізації в умовах низької технологічної культури та інші впливи призводять до погіршення якості ґрунтів, зниження їх родючості. Головна причина – те, що інтенсивні технології сільського господарства, увійшли в суперечність із функціонуванням екосистем, порушили природний кругообіг речовин та енергії в них [7].

Використання земель сільськогосподарського призначення певною мірою залежить від територіальної організації земель агроландшафтів. Як правомірно зазначає О. Л. Попова, що наразі не відповідає необхідним масштабам оптимізація земельного фонду за його основними елементами – оброблюваними землями, як екологічно дестабілізуючими угіддями і землями, що становлять екологічний бар'єр та екологічно врівноважують ландшафти [8].

У зв'язку з цим можна виділити основні складові економічної ефективності використання землі в сільському господарстві: продуктивність сільськогосподарського виробництва; рівень родючості земель; система землеробства; екологічний стан земельних ресурсів (рис. 1.4) [23, с. 41].

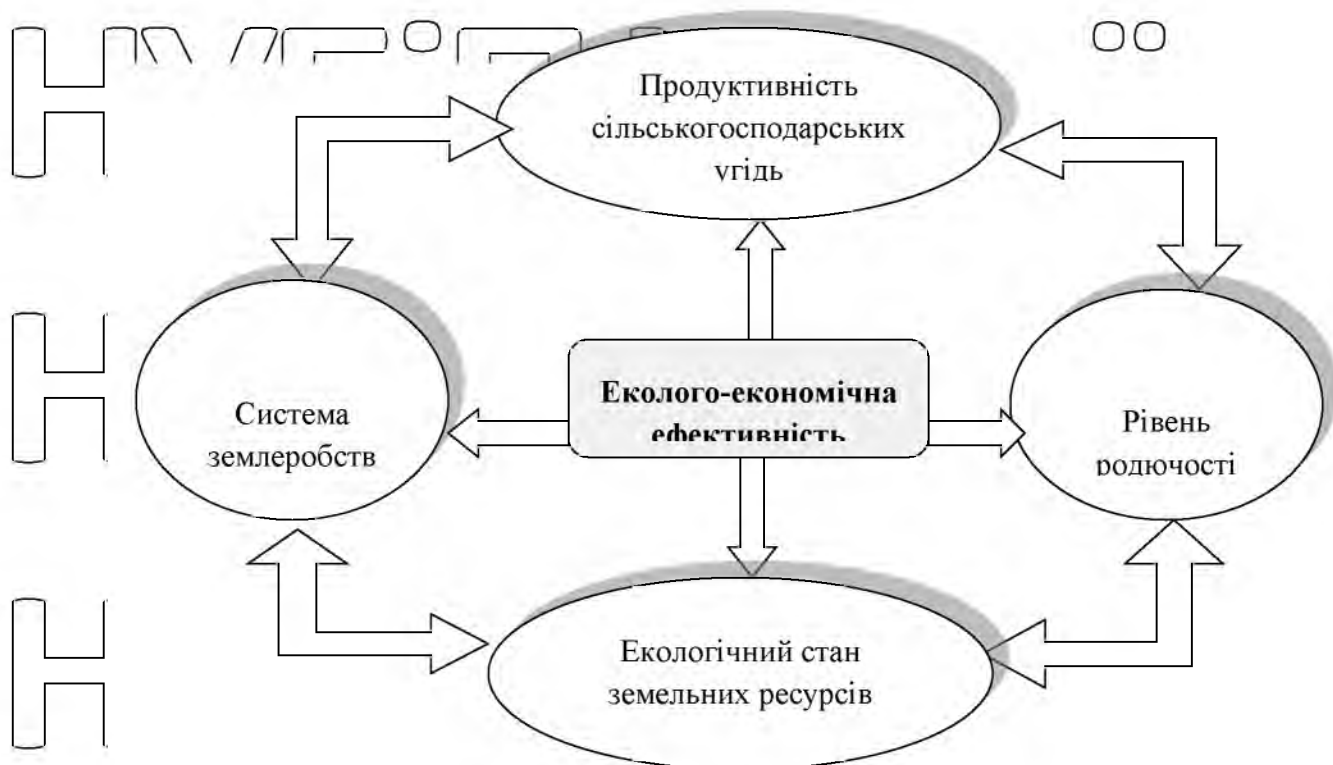

Рис. 1.4. Складові економічної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення

Для економічно доцільного використання та охорони земельних ресурсів потрібно неухильно дотримуватися шляхів досягнення ефективного використання земельних ресурсів. Серед основних підходів досягнення цього фахівці виділяють:

- координаційний: концентрація землеустрою та кадастру; строгий контроль за використанням земель; моніторинг земель;
- економічний: орендна плата за користування земельною ділянкою; податок за землю; дотації за використання земель за цільовим призначенням;
- екологічний: дотримання технологій виробництва; обмежений режим користування земельною ділянкою; запобігання забрудненню ґрунтів;
- правовий: дотримання прав власників земельних ділянок, дотримання прав орендарів земельних ділянок.

Для досягнення ефективного використання земельних ресурсів потрібно насамперед врахувати національні інтереси, забезпечити соціальні функції

землеводіння і землекористування, згідно з якими земля повинна використовуватися ефективно, без втрат корисних властивостей і погіршення навколишнього середовища. Адже концепція раціонального землекористування базується на принципах вискоефективного і екологічнобезпечного використання земельного потенціалу, підвищення родючості ґрунтів та їх охорони [9].

Ефективне використання земельних ресурсів, як і раціональне землекористування, повинно мати природоохоронний та ресурсощадний характер, а також передбачати збереження ґрунтів, обмежений вплив на рослинний і тваринний світ.

Забезпечення ефективного використання земель передбачає досягнення економічної та екологічної оптимальності у віддачі від цих ресурсів. Це означає досягнення балансу між економічною вигодою і збереженням екологічного стану землі. Для цього необхідно контролювати вміст поживних речовин у ґрунті, запобігати різним видам ерозії та компенсувати втрату гумусу, виведеного з ґрунту під час вирощування урожаю.

Уникнення цих негативних наслідків можливе за умови виконання необхідних заходів щодо відновлення та підвищення родючості ґрунтів. Серед таких заходів — раціональне обробітку ґрунту, використання системи технологій у сільському господарстві, захист ґрунтів від ерозії, а також гіпсування солоних ґрунтів та вапнування кислих ґрунтів.

Оцінка земель з економічної точки зору полягає в розгляді землі як природного ресурсу і основного засобу виробництва в сільському та лісовому господарстві, а також як просторової бази для суспільного виробництва. Це включає аналіз показників продуктивності земель, ефективності їх використання та доходності з одиниці площі. [10]

Проведення економічної оцінки земельного фонду не змінює юридичний статус ділянок, але включає всі категорії земель. Ця оцінка є основою для грошової оцінки різних типів земель, вона також становить ключову інформацію для порівняльного аналізу вартості природних ресурсів, класифікації

придатності землі та інших аспектів. Таким чином, економічна оцінка є інструментом у регулюванні стратегії підприємства для раціонального використання та охорони земель.

Дотримання зазначених заходів необхідне для дійового механізму раціонального використання земель:

забезпечення цільового використання землі;
узгодження економічних та екологічних інтересів;
запровадження науково - обґрунтованих попередників культур;

підвищення державного економічного і екологічного контролю за використанням земельних угідь та дотриманням відповідної законодавчої бази;

забезпечення прав власників і орендарів земельних ділянок.

Оптимальне використання земельних ресурсів стає можливим, коли бізнес-процеси підприємства здійснюються відповідно до екологічних стандартів, спрямованих на збереження землі як основи для використання земельних ресурсів.

1.2. Методичні підходи до визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів

На кожному сільськогосподарському підприємстві, враховуючи специфічні умови (типи ґрунтів, їх структуру, форму земельних ділянок, нахил, спеціалізацію виробництва і т. д.), потрібно розробити й впровадити систему заходів у сфері агрономії, ветеринарії, техніки та організації, що сприятимуть ефективному використанню земельних ресурсів. Значне значення мають заходи, спрямовані на розширення потенціалу підприємства для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції з кожного гектара землі. Ефективність використання землі залежить від рівня розвитку виробничих сил, ступеня обробленості землі, структури вирощуваних культур, частки меліорованих земель серед загальної площі сільськогосподарських угідь. Високоєфективне використання землі означає отримання максимального

врожаю сільськогосподарської продукції з кожного гектара землі за умови підвищення її родючості та постійного скорочення витрат робочої сили та ресурсів на одиницю продукції.

Ефективність використання землі, таким чином, зумовлюються постійним взаємозв'язком факторів земля – затрати – продукція. І це закономірно, адже основою сільськогосподарського виробництва є праця і земля. Від їх дії і співвідношення рівня тих або інших затрат живої і уречевленої праці (основних засобів, мінеральних добрив тощо), родючості ґрунту та інших природно – економічних факторів залежить кінцевий результат – кількість сільськогосподарської продукції [11].

Важливо при цьому встановити показники, які найбільше свідчили б про рівень використання земель господарства в тісному зв'язку з іншими засобами виробництва, і, користуючись якими, можна було б визначити шляхи поліпшення використання земель.

Рівень інтенсивності використання земельних ресурсів визначають за такими показниками [12]:

- ступінь господарського використання землі визначається шляхом обчислення відношення площі сільськогосподарських угідь до загальної площі земельних ділянок у господарстві;
- ступінь розорюваності визначається через відношення площі ріллі та багаторічних культурних насаджень до загальної площі сільськогосподарських угідь.;
- ступінь меліорованості визначається як співвідношення площі меліорованих земель (зрошуваних або осушених) до загальної площі сільськогосподарських угідь.;
- відносна вага високоврожайних культур (зернових, цукрових буряків, льону, картоплі, овочів, соняшнику) у загальній посівній площі господарства.;

▪ коефіцієнт повторного використання землі визначається як відношення загальної посівної площі, яка включає в себе площу повторних посівів, до загальної посівної площі господарства.

При аналізі і оцінці цих показників слід пам'ятати, що завдяки трансформації земельних угідь і вдосконаленню їхньої структури, підвищенню (зниженню) частки ріллі, багаторічних культурних насаджень і меліорованих земель у загальній площі сільськогосподарських угідь, а інтенсивних культур в структурі посівів, зростання коефіцієнту повторного використання землі до оптимального рівня, можливості господарства щодо збільшення обсягу виробництва продукції (за однакових інших умов) зростатимуть. [13]

Оцінка ефективності використання земель базується на аналізі різних показників, які включають урожайність сільськогосподарських культур та обсяги виробництва тваринницької продукції на певній площі землі. Наприклад, вимірювання продуктивності угідь може включати скотарство та вівчарство на 100 га сільськогосподарських угідь, свинарство на 100 га ріллі, птахівництво на 100 га площі посіву зернових. Хоча натуральні показники мають свою об'єктивність та простоту у розрахунках, їх застосування обмежене в певних випадках.

Врожайність окремих культур не дає повної інформації про загальне використання всіх земель, оскільки в господарстві вирощують різні культури в залежності від спеціалізації. Крім того, порівняння врожайності орних земель з урожайністю природних кормових угідь, садів і виноградників не дає змоги визначити загальну врожайність, яка характеризує використання всіх сільськогосподарських земель. За допомогою натуральних показників (навіть із врахуванням затрат праці на одиницю продукції) складно врахувати інтенсивність використання землі через важкість врахування різних факторів, таких як затрати інших ресурсів, пов'язаних із землею.

Показники вартості включають в себе такі параметри, як виробництво валової продукції в порівняльних цінах, товарної продукції за актуальними

цінами, а також валовий дохід та прибуток на одиницю землі сільськогосподарських угідь. Коефіцієнт віддачі визначає співвідношення між вартістю валової продукції сільського господарства та витратами на її виробництво.

Узагальнюючий показник, який вказує на ефективність використання землі в господарстві, - це вартість всієї валової продукції в порівняльних цінах у контексті землеробства за одиницю сільськогосподарських угідь та ріллі. Однак для порівняння ефективності використання землі різними господарствами, районами, областями (яке дозволяє встановити рівень використання угідь), це не є достатнім.

Для оцінки загальної ефективності використання землі проводять розрахунки валового та чистого доходу на одиницю земельної площі. Також використовується умовний чистий дохід, що визначається як різниця між вартістю всієї валової продукції та витратами на її виробництво. На рисунку 1.5 наведено узагальнену систему натуральних і вартісних показників економічної ефективності використання земельних ресурсів.

Рис. 15. Система показників економічної ефективності використання земельних ресурсів у сільському господарстві

Підсумовуючи проведені дослідження, важливо відзначити, що економічну ефективність використання земельних ресурсів доцільно оцінювати на основі системи натуральних і вартісних показників. Натуральні показники відображають продуктивність лише певної частини сільськогосподарських угідь, в той час як вартісні показники враховують всю їх площу. Розрахунки цих двох груп показників можна проводити як на основі фізичної площі гектара, так і з урахуванням грошової оцінки гектара сільськогосподарських угідь, в якій відображена їх економічна родючість.

Перший підхід дозволяє оцінювати фактично досягнутий рівень використання землі без урахування її якості, тоді як другий підхід дозволяє об'єктивно оцінити результати господарювання, враховуючи якість і потенціал сільськогосподарських земель.

Отже, натуральні показники визначають ефективність лише для конкретних сегментів сільськогосподарських угідь, тоді як вартісні показники охоплюють всю їхню площу.

При економічній оцінці землі визначають ступінь впливу якості ґрунту на валову продукцію, валовий і чистий дохід, прибуток. Економічну оцінку землі здійснюють у двох напрямках [14]:

загальна економічна оцінка землі, як засобу виробництва;

окрема оцінка за ефективністю вирощування окремих сільськогосподарських культур.

З метою ефективного використання землі, як засобу виробництва, необхідно не тільки вести облік її кількості, але і робити якісну та економічну оцінку. Якісну оцінку землі здійснюють бонітуванням.

Бонітування ґрунтів - це їх агровиробнича класифікація, якісна характеристика природних ознак і властивостей. Якісна оцінка дає можливість встановити той чи інший бал бонітету ґрунтів, їх порівняльну цінність. [15].

Під час економічної оцінки порівнюють дохідність земель різної якості у різних природно-економічних умовах — тобто, визначають, наскільки одна ділянка землі є більш чи менш дохідною в порівнянні з іншою за одиницю площі.

Це сприяє більш оптимальній організації сільського господарства в різних природно-економічних зонах.

Грошова оцінка земельних ділянок встановлюється у відповідності до встановлених норм для обчислення розміру земельного податку, рентної плати, збитків у сільському та лісовому господарстві, а також для стимулювання ефективного використання та охорони земель та інших економічних цілей.

Грошова оцінка землі – це розрахункова величина, яку не можна ототожнювати з поняттям ціни землі. Ціна землі визначається в процесі курівлі-продажу земельних ділянок з урахуванням на них попиту і пропозиції, місцезнаходження, бонітету тощо. У світовій практиці існують різні підходи до грошової оцінки землі. У більшості така оцінка зводиться до капіталізації

земельної ренти. За згаданою офіційною методикою грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення здійснюється за одержаним сукупним рентним доходом, що є сумою диференціального і абсолютного рентного доходу [16].

Диференціальний рентний дохід визначається за формулою:

$$P_{дн} = (Y * Ц - B - B * K_{пр}) / Ц \quad (1.1)$$

де, Y – урожайність зернових з 1 га;

$Ц$ – ціні реалізації 1ц зерна, грн;

B – виробничі витрати на 1 га, грн;

$K_{пр}$ – коефіцієнт норми рентабельності, що береться на рівні 0,35.

Визначення диференціального рентного доходу на різних видів угідь, таких як землі під багаторічними насадженнями, природними сіножатями і пасовищами, здійснюється шляхом порівняння доходів цих угідь з доходами на орних землях. Для оцінки грошової вартості земель обчислюється загальний рентний дохід як сума диференціального та абсолютного рентного доходу. До рентного доходу з гектара орних земель, розрахованого у сільськогосподарських підприємствах, додається абсолютний рентний дохід, який становить постійну величину, установлену на рівні 1,6 центнера зернових на гектар угідь по всій Україні.

Грошова оцінка сільськогосподарських земель, таких як орні землі, багаторічні насадження, сінокоси і пасовища, здійснюється з урахуванням фактора капіталізації рентного доходу за допомогою певної формули:

$$Гоз = P_{зд} * Ц * T_k \quad (1.2)$$

де, $P_{зд}$ – загальний рентний дохід одного гектара земель, грн.;

$Ц$ – поточна ціна 1 ц зерна, у грн.;

T_k – термін капіталізації рентного доходу, встановлений з урахуванням світового досвіду (дорівнює 33 рокам).

Підвищення ефективності використання земельних ресурсів є однією із ключових проблем економіки, успіх у вирішенні якої в значній мірі залежить від

того, наскільки господарства можуть реалізувати свій потенціал у покращенні виробництва сільськогосподарської продукції на одному гектарі землі.

1.3. Сучасний екологічний стан ґрунтів та необхідність їх охорони

Найбільшим природним багатством України є чорноземи, які становлять майже половину світового запасу цього типу ґрунтів. Розорані землі в країні охоплюють приблизно 85% площ степів і лісостепів. Площі для посівів становлять 33,5 мільйони гектарів. На сьогоднішній день уже знищено 60% чорноземів, при цьому втрачається щорічно 100 тисяч гектарів плодородних ґрунтів. Майже половина врожаю сільськогосподарських культур збирається з ґрунтів, що були оброблені хімічними добривами та отрутохімікатами. Україна має запаси у 12 тисячах тонн пестицидів, які не можна використовувати через їх непридатність і забороненість.

Багато шкоди ґрунтам України завдає безпідставна меліорація. Приблизно 50 тисяч гектарів орних земель підтоплені, а 3,7 мільйони гектарів розташовані в зоні Чорнобильської аварії. Підсумовуючи ці зміни, можна сказати, що 22% території України можна вважати серйозно або надзвичайно пошкодженими, що робить їх непридатними для повного використання.

Внаслідок екстенсивного розвитку сільського і лісового господарств, нефективного ведення заповідної та інших природоохоронних справ порушилося співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових та водних ресурсів, і як наслідок - інтенсивний розвиток ерозійних процесів, ущільнення орного шару ґрунту, зниження його родючості, послаблення стійкості природних ландшафтів України [18].

Сформульована ситуація в основному виникла через те, що тривале екстенсивне використання земельних угідь, особливо ріллі, не було компенсоване адекватними заходами щодо відновлення родючості ґрунтів. На значній частині сільськогосподарських угідь вже досягнуто критичної межі екологічної стійкості ґрунтових екосистем і агрофітоценозів. Найбільший удар по ґрунтам призводить до водної та вітрової ерозії, неперенної втрати

органічного речовини і поживних речовин, засолення і окислення ґрунтів, їх пересушування і переуміщення, включаючи проблему заболочення, а також забруднення промисловими відходами та викидами токсичних речовин. Враховуючи, що ТОВ «Аргадія» розташовані у Чертківському районі Тернопільської області, то з огляду на це, варто розглянути екологічний стан ґрунтів саме Тернопільської області.

У ґрунтовому покриві Тернопільської області переважають чорноземи і опідзолені ґрунти. Так, 92% всіх орних земель і 84% всіх сільськогосподарських угідь території Тернопільщини знаходиться на різних видах чорноземів (рис. 1.6). Серед чорноземів, переважають чорноземи типові, що займають 2/3 площі орних земель.

Розподіл площ орних земель за вмістом гумусу

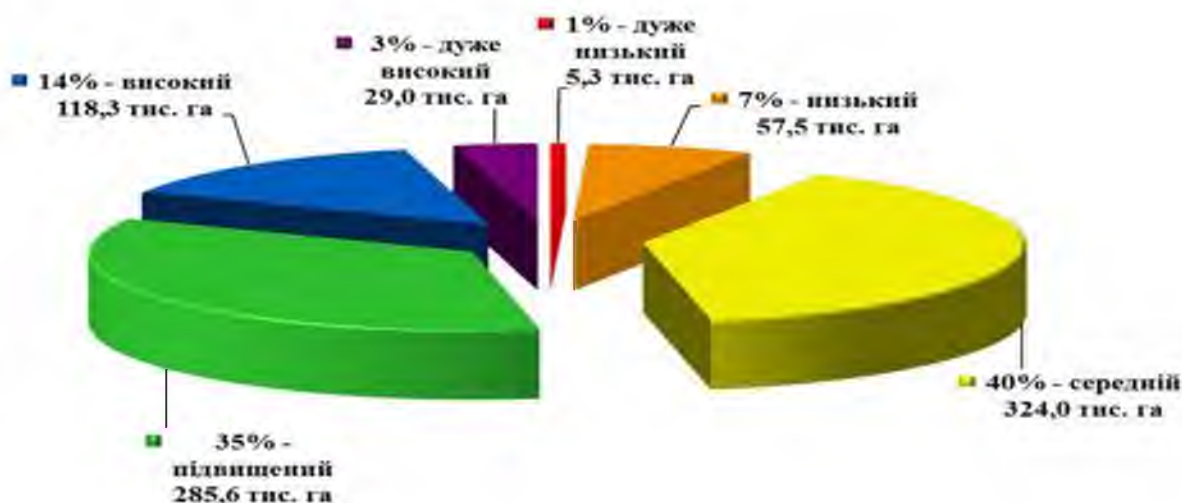

Рисунок 1.6. Розподіл площ орних земель Тернопільської області за вмістом гумусу*

* Джерело: Головне управління Держгеокадастру у Тернопільській області

Підвищення родючості ґрунтів Тернопільщини потребує заходів по їх меліорації (покращенню водного режиму; структури; усунення несприятливих для рослинності фізико-хімічних властивостей; засоленості, надмірної кислотності тощо) та по охороні від прискореної ерозії, дефляції, хімічного забруднення [19].

Оцінка земельних ресурсів територій значно впливає якість ґрунтів, що є ключовим фактором. Середня якість ґрунтів Тернопільщини за 100-бальною шкалою складає 65 балів, що перевищує середню якість ґрунтів по Україні, яка становить 60 балів. Тернопільська область займає 6-7 місце за цим показником. Загальна площа земельних ресурсів Тернопільщини складає 2,875 мільйони гектарів, із них приблизно 2,183 мільйони гектарів - це землі, призначені для сільськогосподарського використання, що становить майже 78%.

Орні землі охоплюють площу 1,759 мільйона гектарів. Середня (ступінь) розораності в Тернопільській області складає 61,2% від загальної території області або 80,6% від загальної площі сільськогосподарських угідь, що значно перевищує середні показники по Україні.

Найбільшу площу орних земель (агроландшафтів) спостерігають у Чортківському районі (понад 78% від загальної площі району), де також розташоване господарство. Висока розораність Чортківського та Теребовлянського районів переважно пов'язана з їхнім відносно рівним рельєфом, який надзвичайно сприятливий для обробки земель [20].

Надмірна сільськогосподарська освоєність і велика частка орних земель зумовлюють основні екологічні проблеми, пов'язані із землеробством. На Тернопільщині у різній мірі деградовано 79% сільськогосподарських угідь і 75,5% орних земель (у тому числі 9,4% – сильно деградовані).

Аналіз наукових джерел дає підстави серед основних причин втрат і деградації ґрунтів виділити наступні [21]:

- непродумана та надмірна експлуатація ґрунту, що призводить до його деградації;
- ерозія ґрунтів виявляється у руйнуванні верхнього шару ґрунту та переміщенні його частинок внаслідок водних потоків (водна ерозія) або дії вітру (вітрова ерозія). Цей процес може посилюватися внаслідок людської господарської діяльності;
- перевишки пасбищного навантаження призводять до зруйнування рослинного покриву, ерозії та перешкоджають відновленню плодючості ґрунтів;
- руйнування лісів призводить до вимивання корисних речовин з ґрунту, втрати вологості, посилення процесів ерозії та деградації ґрунтів, а також призводить до зменшення біорізноманіття та створення пустелями;
- зрошення в посушливих регіонах призводить до підняття солей із глибини ґрунту на поверхню, що спричиняє засолення через швидке випаровування води. Цей процес з часом може перетворити сільськогосподарські землі на соляні пустелі;
- закислення ґрунтів — це процес зниження рівня рН, який виникає внаслідок забруднення кислотами. Це може призвести до зменшення урожайності більшості сільськогосподарських культур.;
- заболочення та втрата сільськогосподарських угідь можуть бути спричинені нерациональним зрошенням, просочуванням води з резервуарів, затопленням та підтопленням території під час будівництва водойм або залишених шахт та кар'єрів.;
- забруднення ґрунтів головним чином відбувається через необґрунтоване використання мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин, проникнення нафтопродуктів, осідання важких металів, радіонуклідів та інших речовин з атмосфери.;
- механічна структура ґрунтів може бути порушена через обробку за допомогою важкої техніки, що може призвести до ушкодження та компактації ґрунтів.

Основною причиною деградації ґрунтів фахівці вважають процеси водної та вітрової ерозії, а також застосування еколого-небезпечної техніки та технологій тощо. Зараз в області 82,5 тис. га дефляційно та 238,7 тис. га ерозійно-небезпечних земель.

Для боротьби з ерозією застосовується комплекс заходів, відомих під назвою «контурно-меліоративне землеробство» (планування полів відповідно до контурів ландшафтів, впровадження для кожного контуру оптимальних меліоративних заходів «систем землеробства»). Зокрема, на ерозійно-небезпечних землях застосовується відвальна ґрунна відвальних схилів, вирощування багаторічних трав із смугами (20 - 70 м) просапних культур, щільювання; залуговування дуже еродованих земель, терасування схилів і обвалування вершин ярів, створення поперечних протиерозійних лісосмуг. Чималий протиерозійний ефект дає безвідвальна обробка ґрунту. Разом ці заходи на половину зменшують ерозію (потенційні втрати ґрунту) [22].

Ерозія є основною причиною порушення структури ґрунтів, втрати гумусу та елементів харчування для рослин. Для відшкодування втрат гумусу необхідно внести 8-10 тонн гною, внести частину рослинної маси у ґрунт та застосувати відповідну кількість мінеральних добрив.

Протягом останніх десятиліть проблемою стало хімічне забруднення ґрунтів. Особливу складність утворює забруднення ґрунтів та культурних рослин пестицидами, азотними добривами (які під час розкладання утворюють нітрати) та іншими речовинами. Традиційні методи використання землі з органічними добривами поступово замінюються внесенням мінеральних добрив, які можуть негативно позначитися на родючості ґрунтів. Проте лише близько 40% хімічних поживних речовин, які містяться у мінеральних добривах, засвоюються рослинами, а решта 60% вимивається з ґрунту, потрапляючи у водоїми та ґрунтові води, що призводить до їх забруднення. Тому важливо відобразити рівень забруднення ґрунтів в Україні (рис.1.7).

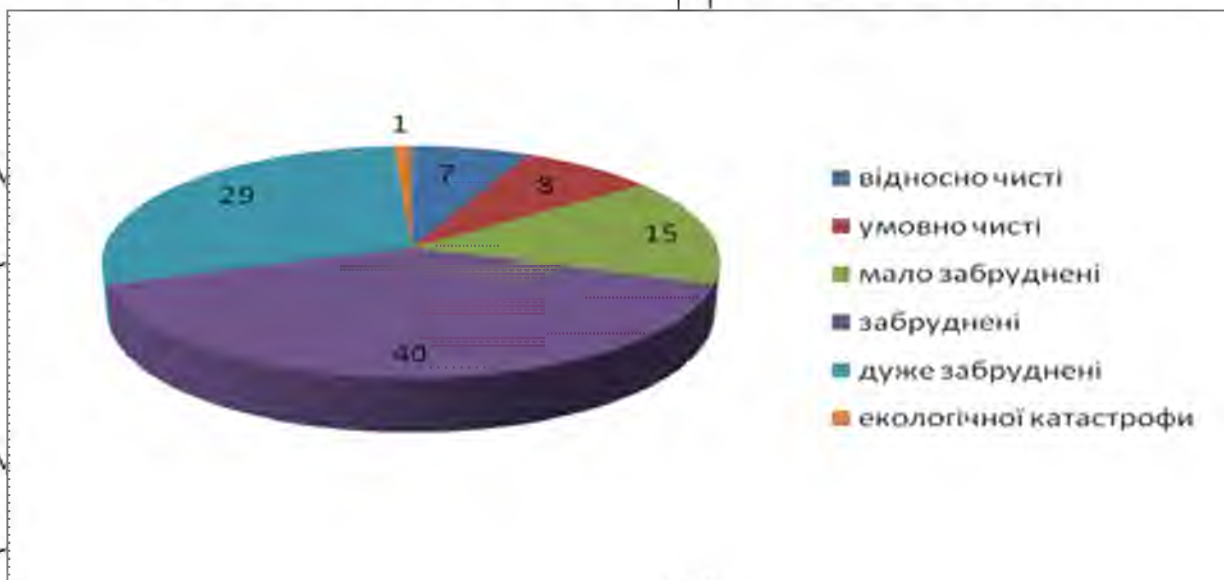

Рисунок 1.7. Забрудненість ґрунтів України,% за 2021 р.*

*Сформовано за даними Держгеокадастру України

Підвищення продуктивності землеробства неможливе без меліорації, яка включає комплекс заходів для поліпшення родючості ґрунтів. Існують різноманітні види меліорації.

У цій області близько 550 тисяч гектарів орних земель (31,4% від загальної площі), які вимагають хімічної меліорації. З них 318 тисяч гектарів є кислими ґрунтами (на півночі області).

Для зниження кислотності застосовують вапнякове борошно та дефекат. Щодо 226 тисяч гектарів орних земель, вони мають різний рівень солонцюватості та засоленості (переважно на півдні Полтавщини). Для їх меліорації використовують гіпс, фосфогіпс та сірчано-кисле залізо.

Фітомеліоративний ефект полезахисних смуг (понад 2,5 тис. га) полягає у підвищенні урожаю зернових на 2-3 ц/га, а зеленої маси — на 20-30 ц/га [23].

Таким чином для Тернопільщини характерні відносно невеликі площі земель, які потребують водних меліорацій, однак, значні площі підлягають хімічним меліораціям, покращення умов мінерального живлення рослин.

Дефіцит органічних добрив в Україні в результаті занепаду тваринницької галузі призводить до зменшення вмісту гумусу в ґрунтах. Змінився характер сівозмін, з яких майже вилучені кормові культури, які були орієнтовані на розвиток тваринництва [24].

Здійснений аналіз показує, що сучасний процес деградації ґрунтів та рослинного покриву в десятки разів перевищує швидкість формування ґрунтів. Не вистачає органічних добрив, а також порушується оптимальність сівозмін, що призводить до зменшення вмісту гумусу в ґрунтах та ймовірності їх виснаження. Отже, крайньою потребою сучасного використання землі є розумне обробіток та захист ґрунтів.

РОЗДІЛ 2.

СТАН ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ
ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В ГОСПОДАРСТВІ

2.1. Організаційно – економічна характеристика підприємства

ТОВ «Аркадія» створено згідно з рішенням Засновника. Господарство у своїй діяльності керується Конституцією України, Земельним кодексом України, іншими нормативними актами України, даним Статутом та розпорядженнями Засновника.

Повна назва Господарства – Товариство з обмеженою відповідальністю «Аркадія»

Місце розташування Товариства: Україна, Тернопільська область, Чортківський район, с.Оленівка

Номер та дата державної реєстрації підприємства – № 15621070001000082 від 29.03.1995 року. Назва органу, який здійснив реєстрацію – Виконавчий комітет районної ради народних депутатів. Форма власності – приватна.

Підприємство є автономним господарським суб'єктом з власними правами та обов'язками як юридична особа. Воно діє на основі принципів повного господарського обліку, самостійного фінансування та відшкодування власних витрат, сприяє соціальному розвитку та стимулює своїх працівників за рахунок власних накопичених ресурсів. Підприємство несе повну відповідальність за результати своєї господарської діяльності і виконання зобов'язань перед постачальниками, споживачами, бюджетом, банками та трудовим колективом відповідно до чинного законодавства.

Джерелами формування майна підприємства є грошові та майнові внески учасників, доходи від реалізації продукції, послуг та інших видів діяльності, прибуток від цінних паперів, кредити, та інші джерела фінансування. Підприємство веде облік всієї своєї діяльності, контролює хід виробництва

продукції та послуг, веде оперативний облік та статистичну звітність відповідно до чинного законодавства.

На підприємстві головними типами ґрунтів є чорноземи та опідзолені ґрунти. Рельєф території є рівнинним, з загальним нахилом від півночі-північного сходу до півдня-південного заходу. Найвища точка рельєфу (202,6 м) знаходиться на лівому березі, близько 5 км на захід від центру території.

Клімат тут відноситься до помірною кліматичного поясу і є помірно-континентальним. Середня температура у січні складає $-3,7^{\circ}\text{C}$, у липні $+21,4^{\circ}\text{C}$. Кількість опадів становить 450 - 570 мм на рік, і вони переважно випадають

у вигляді дощів протягом літнього періоду. Інколи спостерігається значна втрата озимих посівів після зими та пошкодження окремих сільськогосподарських культур весняно-літнім періодом через вплив суховій та інших неблагоприятних метеорологічних умов.

З огляду на всі особливості даної області, можна відмітити, що вона має сприятливі умови для ведення сільського господарства, тому доцільне використання цих властивостей призведе до ефективного функціонування господарства.

Основним засобом виробництва сільськогосподарської продукції в даному підприємстві є земля, яка представлена відповідною структурою у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Склад і структура сільськогосподарських угідь господарства

Угіддя	2019 р.		2021р.		2021р. у % до 2019 р.
	га	%	га	%	
Всього с/г угідь, га	4943,06	100	5985	100	121,1
У тому числі: рілля	4912,7	99,4	5782	96,6	117,7

Аналіз складу і структури сільськогосподарських угідь дає підстави зробити висновок, що площа сільськогосподарських угідь у 2021 році становить 5985 га, що на 21,1% більше, ніж у 2019 році. Щодо площі рілля, то слід відмітити, що вона

у 2021 році збільшилася на 17,7% в порівнянні з 2019 роком. Такі зміни відбулися за рахунок взяття земель в оренду. Сільськогосподарські угіддя відзначаються високим рівнем розораності, що вказує на інтенсивне використання земель у сільському господарстві. Це свідчить про активність сільськогосподарської діяльності. Однак це також вказує на потребу у вжитті відповідних заходів для захисту цих земель від можливої вітрової та водної ерозії. Ситуація вимагає уважного контролю та заходів щодо збереження та охорони родючості ґрунтів в умовах інтенсивного використання.

Трудові ресурси підприємства (персонал) прийнято розглядати як сукупність працівників різних професійно-кваліфікаційних груп, зайнятих на підприємстві і які входять у його обліковий склад [25].

Варто відзначити, що середньорічна чисельність працівників найбільше складала у 2021 році – 167 осіб, у тому числі у рослинництві – 85 осіб, у тваринництві – 82 особи. За досліджуваний період середньорічна чисельність працівників зменшилася на 1,8%, у тому числі: у рослинництві на 3,4%, у тваринництві не змінилася. Показник відпрацьованих у сільськогосподарському виробництві людино-годин зменшився на 4,5%. Однак, у рослинництві даний показник зростає - на 6%, а у тваринництві зменшується на 17,2%. Відпрацьований час одним працівником за аналізований період не змінився. Коефіцієнт використання трудових ресурсів у задовільних межах (0,7 – 1,2), становить 1,1 і за аналізований період не змінився.

Для здійснення господарської діяльності кожне підприємство повинно мати у своєму розпорядженні основні засоби як невід'ємний структурний компонент основного капіталу.

Основний капітал - складова виробничого капіталу, яка функціонує у натуральній формі засобів виробництва протягом кількох виробничо-технологічних циклів, частинами переносячи свою вартість на новостворену продукцію [26].

Динаміку забезпеченості підприємства основним капіталом і його використання розглянемо у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка забезпеченості підприємства основним капіталом і його використання

Показники	2019р.	2020.	2021.	2019р. у % до 2019 р.
Вартість валової продукції, тис.грн	36140,6	40904,4	55849,1	154,5
Вартість основного капіталу, тис. грн	34966	39050,5	43111,2	123,3
на 1 га с.-г. угідь	7,1	6,7	7,2	101,4
на 1 середньорічного працівника	205,7	227	258,1	125,5
Капіталовіддача, грн	1,03	1,05	1,3	126,2
Капіталомісткість продукції, грн	0,97	0,95	0,8	82,5
Норма прибутку,%	3,5	8,1	49,0	x

Проаналізувавши таблицю 2.3, варто зауважити, що вартість валової продукції у 2021 році збільшилася на 54,5% порівняно з 2019 роком. Вартість основного капіталу у 2021 році в порівнянні з 2019 роком зросла на 23,3%. Вартість основного капіталу на 1 га с/г угідь та на 1 середньорічного працівника збільшилися, відповідно на 1,4% та 25,5%. Капіталовіддача за аналізований період збільшилася на 26,2%, а капіталомісткість відповідно зменшилася на 17,5%. Норма прибутку у 2021 році становить 49,0%, що на 45,5 пункти більше ніж у 2019 році. Це говорить про ефективне використання підприємством основного капіталу.

Одним із основних показників, що визначають спеціалізацію сільськогосподарського підприємства, є структура грошових надходжень від реалізації продукції.

Так, як в Чортківському районі 84% займає галузь рослинництва, представимо спеціалізацію рослинницьких галузей в даному районі (рис.2.1).

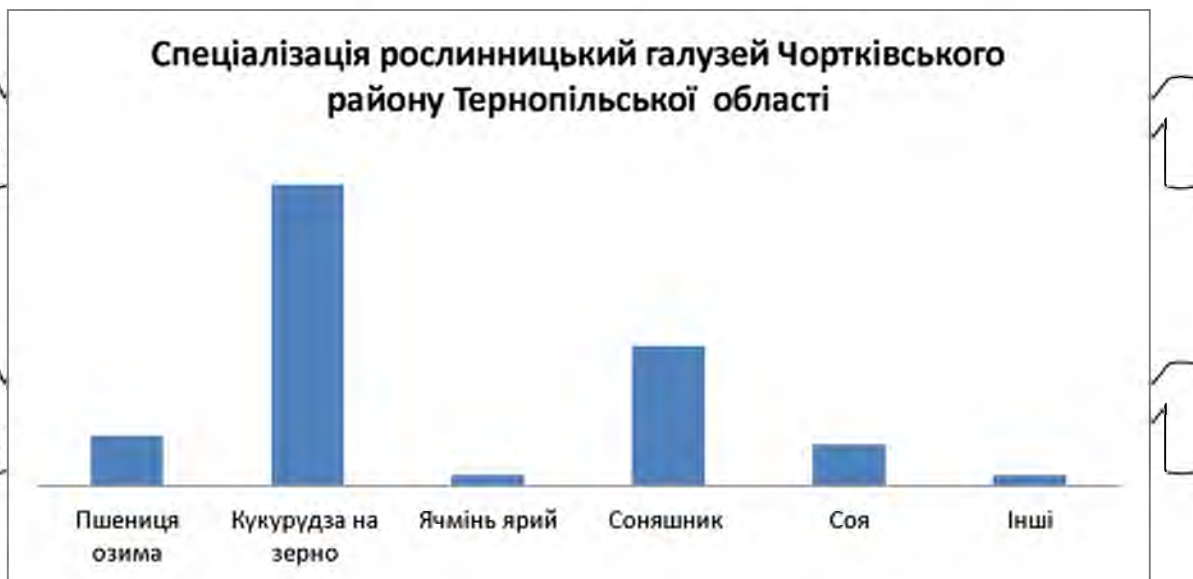

Рис. 2.1. Спеціалізація рослинницьких галузей Чортківського району Тернопільської області

З діаграми видно, що найбільшу питому вагу займає кукурудза на зерно – 54,4% та соняшник – 25,3%, так як і в ТОВ «Аркадія», тобто майже всі підприємства в районі вирощують дані культури, але валові збори та урожайність цих культур в ТОВ «Аркадія» є найвищими.

Структура грошових надходжень від реалізації товарної продукції у ТОВ «Аркадія» представлена у таблиці 2.3

Проаналізувавши структуру грошових надходжень від реалізації продукції, варто відзначити, що найбільшу питому вагу займає зерно – 58,5% та молоко – 20,5%. Отже, підприємство має зерново - молочний напрям. Також варто зазначити, що за аналізований період виручка від реалізації продукції по господарству збільшилася майже у 3 рази.

Таблиця 2.3

Структура грошових надходжень від реалізації продукції

Показник	2019 р.		2021 р.		2021 р. у % до 2019 р.
	тис.грн	%	тис.грн	%	
Зерно	9161	24,6	62500	58,5	у 6 р
Соняшник	6683	17,9	16572	15,5	у 2 р
Соя	3172	8,5	2427	2,3	76,8

Інша продукція рослинництва	41	0,1	89	0,1	у 2 р
Разом по рослинництву	19057	51,1	81588	76,4	у 4 р
Продукція скотарства	2787	7,5	3026	2,8	108,6
у тому числі молоко	15412	41,3	21877	20,5	141,9
Мед	11	0,03	13	0,01	118,2
Інша продукція тваринництва	26	0,07	328	0,29	у 12 р
Разом по тваринництву	18236	48,9	25244	23,6	138,4
Всього по рослинництву і тваринництву	37293	100	106832	100	у 3 р

Ефективність виробництва в аграрних підприємствах залежить не тільки від розмірів основних галузей, а також від ступеня розвитку інших товарних галузей.

Для оцінки рівня розвитку всіх товарних галузей необхідно скористатися даними з таблиці 2.3 та проаналізувати коефіцієнт спеціалізації (K_c), який розраховується за формулою

$$K_c = \frac{100}{\sum_{i=1}^n P_i (2i-1)} \quad (2.1)$$

Де P_i - частка i -ї галузі в сумі виручки від реалізації продукції;
 i - порядковий номер галузі у впорядкованому списку визначається залежно від її позиції за відсотковою часткою у загальному обсязі реалізації продукції.

$$K_c = 100 / 242,44 = 0,41$$

Значення K_c нижче 0,2 свідчить про низький рівень спеціалізації господарства; 0,21 - 0,4 - середній; 0,41 - 0,6 - високий; 0,61 - вище підприємства комбінованої спеціалізації.

Коефіцієнт спеціалізації на підприємстві становить 0,41, що свідчить про високий рівень спеціалізації.

У свою чергу діяльність підприємство здійснює з метою отримання прибутку. Відповідно, узагальнюючи вище сказане, необхідно проаналізувати динаміку вартості валової продукції, валового прибутку та рівня рентабельності, тобто результати господарської діяльності підприємства у період з 2019 по 2021 рік, які представлені нижче у таблиці 2.4

Таблиця 2.4

Результати господарської діяльності підприємства

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2019р. у % до 2021 р.
Вартість валової продукції, тис. грн:	36140,6	40904,4	55849	127,1
на 1 га с.-г. угідь	7,3	7	9,3	127,4
на 1 середньорічного працівника	212,6	237,8	334,4	157,3
на 1 грн виробничих витрат	0,7	0,8	0,7	100
Валовий прибуток, тис. грн:	2005	5132	36268	у 18 р.
на 1 га с.-г. угідь	0,4	0,9	6,1	у 15 р.
на 1 середньорічного працівника	11,8	29,8	217,2	у 18,4 р.
Рівень рентабельності, %	5,4	10,6	50,7	x

Проаналізувавши результати господарської діяльності, можна дійти висновку, що в динаміці за 2019 – 2021 роки на підприємстві відбулося збільшення обсягу вартості валової продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь на 27,4%, на 1 середньорічного працівника на 57,3% та на 1 гривню виробничих витрат залишилася незмінною. Збільшився валовий прибуток на 1 га с-г угідь у 15 разів та на 1 середньорічного працівника у 18,4 разів. Рівень рентабельності за досліджуваний період має тенденцію до збільшення з 5,4% до 50,7%. Це відбулося за рахунок того, що підприємство у 2017 році отримало значні прибутки за рахунок реалізації продукції рослинництва.

У цілому слід зазначити, що за аналізований період прослідковується позитивна тенденція щодо підвищення результатів господарської діяльності ТОВ «Аркадія».

Отже, на ефективність сільськогосподарського виробництва ТОВ «Аркадія» впливає ряд визначених зовнішніх (коливання попиту та пропозиції, рівень конкуренції на продукцію, рівень державного регулювання економіки) та внутрішніх (рівень витрат виробництва, якість та конкурентоспроможність продукції, обсяг реалізації продукції, технічний та організаційний рівень виробництва) факторів.

2.2. Стан та рівень використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства

Посівна площа є ключовою у використанні головного ресурсу сільського господарства – землі. Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції безпосередньо залежить від розміру посівної площі та урожайності сільськогосподарських культур.

Треба відзначити, що багато закономірностей розвитку сільського господарства виявляються через дані про посівні площі та їх структуру.

Наприклад, ефективність сільськогосподарського виробництва значно залежить від розумного розташування окремих видів сільськогосподарських культур у різних економічних районах, природно-економічних зонах, адміністративних та господарських одиницях, з урахуванням природно-кліматичних та економічних умов. Це пояснюється тим, що різноманітність ґрунтово-кліматичних умов в різних регіонах країни створює сприятливіші умови для вирощування певних сільськогосподарських культур.

Отже, статистичне вивчення посівних площ сільськогосподарських культур має важливе значення для характеристики стану і розвитку сільського господарства в цілому і по галузях рослинництва зокрема [27].

Розподіл загальної посівної площі під різні групи сільськогосподарських культур називається структурою посівної площі, яка представляє собою відсоткове відношення розміру посівних площ окремих сільськогосподарських культур до їх груп та до загальної посівної площі. Структура посівних площ усіх категорій господарств України наведена у таб. 2.5.

Таблиця 2.5

Посівні площі сільськогосподарських культур та їх структура (всі категорії господарств), Україна*

Групи культур	2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	млн.га	%	млн.га	%	млн.га	%
Вся посівна площа	27,2	100	27,0	100,0	27,6	100,0
Зернові культури	13,6	50,2	14,4	53,3	14,6	53,0
Технічні культури	4,2	15,4	8,9	32,8	9,6	33,6
Картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	2,3	8,4	1,8	6,8	1,8	6,7
Кормові культури	7,1	26,0	1,9	7,1	1,9	6,7

* Джерело: за даними Державної служби статистики України

Загальна посівна площа України відзначається тенденцією до зростання. У порівнянні з 2019 роком, у 2021 році вона зросла з 27,2 млн гектарів до 27,6 млн гектарів, що становить 1,5% збільшення. Посівні площі зернових культур збільшилися на 1 млн гектарів або на 7,4%, а площі технічних культур зросли на 5,4 млн гектарів, що в 2,3 рази більше.

Тим часом, площі під картоплею, овочами та баштанними культурами зменшилися на 21,7%, а площа кормових культур скоротилася в 3,7 рази. Це різке скорочення посівних площ кормових культур обумовлене кризовим станом у тваринницьких галузях та стрімким скороченням чисельності худоби і птиці.

Аналіз структури посівних площ у ТОВ «Аркадія» за 2017–2019 роки наведено у таблиці 2.6.

Проаналізувавши структуру посівних площ в господарстві, варто зазначити, що найбільшу питому вагу займають кукурудза на зерно – 45,4% та соняшник – 24,4%. Також можна відмітити, що в 2019 році в порівнянні з 2017 роком посівні площі по культурам значно зросли, особливо площа посіву кукурудзи на зерно - на 83,6% та соняшнику - на 45,2%. Але підприємство й зменшило площі посіву по деяким культурам, зокрема: ячмінь ярий - на 43,5%, овес - на 8,6% та найбільше зменшилася площа посіву сої на 55,8. Всього посівів за аналізований період збільшилися на 29,6%.

Таблиця 2.6

Склад і структура посівних площ в господарстві

Культури та групи	2019 р.		2020р.		2021р.		2021 р. у % до 2019р.
	га	%	га	%	га	%	
Зернові та зернобобові в т.ч.	2495,85	62,8	2950,21	65,1	3621	70,4	145,1
озима пшениця	900,17	22,7	851,34	18,8	1068	20,7	118,6
кукурудза на зерно	1272,5	32	1751,93	38,6	2336	45,4	183,6
ячмінь ярий	224,73	5,7	231,11	5,1	127	2,5	56,5
овес	98,45	2,5	115,83	2,6	90	1,7	91,4
Соняшник	866	21,8	1370,44	30,2	1257	24,4	145,2
Соя	611,16	15,4	212,80	4,7	270	5,2	44,2
Всього посівів	3973,01	100	4533,45	100	5148	100	129,6

Урожай і урожайність - найважливіші результативні показники землеробства і сільськогосподарського виробництва в цілому. Рівень урожайності відображує вплив економічних і природних умов, а також якість організаційно-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств і господарств. Урожайність – це середній обсяг продукції з одиниці посівної площі. Для культур, що вирощуються у відкритому ґрунті, урожайність визначають з розрахунку на 1га, а у закритому ґрунті – на 1 м² [28].

Фактично досягнутий рівень урожайності сільськогосподарських культур у даному господарстві розглянемо у таблиці 2.7.

Аналізуючи дані таблиці 2.8, варто зауважити, що урожайність зернових та зернобобових у 2021 році становить 76 ц/га, що на 67,8% більше ніж у 2019 році. Найбільше зросла урожайність кукурудзи на зерно – на 83,4%, ячменю ярого на 92,5% та овесу на 32,4%. Урожайність соняшнику за досліджуваний період не змінилася. Тенденція до зменшення відбулася тільки по озимій пшениці – на 9,4 за рахунок недостатньої кількості добрив та застосування невисоковрожайних сортів.

Таблиця 2.7

Урожайність сільськогосподарських культур у ТОВ «Аркадія»

Назва культур	Урожайність, ц/га			2021 р. у % до 2019 р.
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	
Зернові та зернобобові в т.ч.	45,3	45,5	76,0	167,8
озима пшениця	42,7	46,9	38,7	90,6
кукурудза на зерно	52,5	46,8	96,3	183,4
ячмінь/ярий	20,0	27,7	38,5	192,5
овес	33,0	50,8	43,7	132,4
Соняшник	28,3	23	28,3	100
Соя	16,4	11,3	18,1	109,8

На сьогодні підвищення урожайності є найбільш актуальною проблемою для сільськогосподарських виробників. Це впливає не лише на збільшення загального збору продукції, але й на зниження собівартості виробництва. Під загальним збором у статистиці розуміється обсяг врожаю, зібраний з усієї посівної площі окремих сільськогосподарських культур або їх груп.

Динаміку валового збору сільськогосподарських культур розглянуто у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Динаміка валового збору сільськогосподарських культур у ТОВ «Аркадія»

Назва культур	2019р.	2020р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Зернові та зернобобові в т.ч.	112973	134301	275140	у 2,4 р.
озима пшениця	38400	39960	41296	107,5
кукурудза на зерно	66833	82045	225030	у 3,4 р.
ячмінь ярий	4496	6407	4885	108,7
овес	3244	5889	3929	121,1
Соняшник	24526	31363	35559	145

Соя	9999	2396	4859	48,6
-----	------	------	------	------

Аналізуючи дані таблиці 2.7, варто зауважити, що валовий збір зернових та зернобобових у 2021 році становить 275140 ц, що у 2,4 рази більше ніж у 2019 році. Найбільше зріс валовий збір кукурудзи на зерно – у 3,4 рази. Валові збори за аналізований період зростають, основною причиною цього є зростання площ посіву і урожайності. У господарстві зменшився тільки валовий збір сої – на 51,4%. Такі зміни відбулися за рахунок зміни площ посіву на кожен культуру.

При аналізі рівня використання земельних угідь найчастіше застосовують показники [29]: рівень освоєння земель – відношення сільськогосподарських угідь до загальної земельної площі; рівень розораності – відношення площ ріллі до сільськогосподарських угідь; відсоток посівної площі від площі землі в обробітку – відношенням площі посіву до ріллі.

Значення зазначених показників рівня використання земельних земельних ресурсів у господарстві проаналізовано у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Рівень використання земельних ресурсів у господарстві

Показники	2019 р.	2018 р.	2021 р.	Відхилення
Рівень освоєння земель, %	88,8	89,6	91,2	2,4
Рівень розораності, %	99,4	91,8	96,6	-2,8
Частка посівної площі до землі в обробітку, %	80,9	85	89	8,1

Проаналізувавши дані таблиці, варто зауважити, що рівень освоєння земель у 2021 році становить 91,2%, що на 2,4% більше ніж у 2019 році. Це свідчить про те, що в загальній земельній площі велику частину займають сільськогосподарські угіддя, площа яких має тенденцію до збільшення. Рівень

розораності за аналізований період зменшився на 2,8 пункти. Однак, в підприємстві він залишається досить високим, що з одного боку, характеризує інтенсивне використання землі у сільському господарстві, а з іншого, необхідність проведення відповідних заходів щодо захисту земель. Частка посівної площі землі в обробітку за 2018 – 2021 роки збільшилася на 8,1% і свідчить. Підприємство кожен рік варіює площі посіву сільськогосподарських культур.

Також варто визначити інтенсивність використання земельних ресурсів. Інтенсивні культури виснажують землю, вона втрачає свої корисні природні властивості, що в подальшому впливає на виробництво сільськогосподарських культур та діяльність підприємства в цілому, тому доцільно показати їхню питому вагу у загальній посівній площі.

Підприємство вирощує такі інтенсивні культури, як соняшник та кукурудза на зерно. Отже, частка інтенсивних культур у загальній посівній площі зростає з кожним роком і займає досить високу питому вагу. У 2021 році вона становить 80,9%, що є не надто позитивним аспектом для підприємства та згубно впливає на землю.

Згідно з аналізом, при незначних змінах у посівних площах сільськогосподарських культур спостерігається збільшення використання мінеральних добрив на 62%. Проте на практиці часто виникає ситуація, коли порушується співвідношення між нормами використання азотних, фосфорних та калійних добрив. Тобто, відбувається несвоєчасне чи недостатнє внесення необхідних компонентів для забезпечення росту та розвитку рослин, що може впливати на їхню продуктивність та якість урожаю.

Таблиця 2.10

Внесення мінеральних та органічних добрив безпосередньо під урожай сільськогосподарських культур

Показники	2018р.	2019р.	2020р.	2019р.	2021р.
Посівна площа сільськогосподарських культур, тис.га	18139,7	18962,4	17992,2	17889,1	17982,2
Мінеральні добрива:					
Внесено в ґрунт у поживних речовинах під урожай сільськогосподарських культур, тис.т	1064,2	1493,8	1471,7	1415,0	1728,9
у тому числі					
азотні	776,6	1042,9	1021,2	983,0	1197,4
фосфорні	158,2	237,1	241,1	223,2	287,0
калійні	129,4	213,8	209,4	206,8	244,5
Внесено в ґрунт у поживних речовинах на 1 га посівної площі, кг	58	79	82	79	96
Органічні добрива:					
Внесено в ґрунт під посіви сільськогосподарських культур, тис.т	9874,1	9602,6	9860,9	9635,3	9132,5
Внесено в ґрунт на 1 га площі посівної, т	0,5	0,5	0,4	0,3	0,5

*За даними Державної служби статистики України

Так, наявність органічної речовини є ключовим показником потенційної родючості ґрунту. При дотриманні необхідних вимог до якості поливу та сільськогосподарської техніки, накопичення органічних речовин у ґрунті прискорюється.

При розкладанні гною ґрунт збагачується поживними речовинами (азотом, фосфором, калієм) у доступній для рослин формі. З гноєм у ґрунт вноситься велика кількість корисних мікроорганізмів. Рівень внесення органічних добрив у господарстві представлений на рис. 2.4.

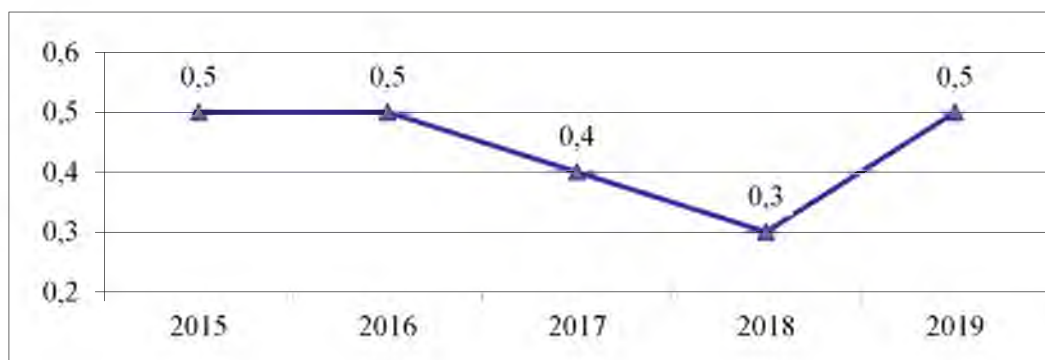

Рис 2.4. Внесення органічних добрив господарством під посіви сільськогосподарських культур у господарстві, т/га

Рівень використання земельних ресурсів потребує аналізу з урахуванням грошової оцінки гектара сільськогосподарських угідь, де відображена їхня економічна родючість. Згідно з новим Земельним кодексом, грошова оцінка земельних ділянок може бути нормативною або експертною.

Нормативна грошова оцінка земель здійснюється для визначення оподаткування, розміру орендної плати, втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва, стимулювання раціонального використання та охорони земель тощо.

Експертна оцінка застосовується при укладенні цивільно-правових угод щодо земельних ділянок, де фахівці проводять детальний аналіз земельних угідь для визначення їхньої ринкової вартості.

Грошова оцінка землі – це розрахункова величина, яку не можна ототожнювати з поняттям ціни землі. Ціна землі визначається в процесі купівлі-продажу земельних ділянок з урахуванням на них попиту і пропозиції, місцезнаходження, об'єкту тощо [30].

У світовій практиці існують різні підходи до оцінки земельної власності. Більшість методик оцінки зводяться до врахування земельної ренти. За такими офіційними методиками грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення визначається на основі отриманого загального рентного доходу, який утворюється як сума диференційного та абсолютного рентного доходу.

Грошова оцінка 1 гектара орних земель представлена у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Грошова оцінка 1 гектара орних земель у ТОВ «Аркадія»

Показник	2019 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Диференціальний рентний дохід на 1 га, ц	10,4	10,9	104,8
Загальний рентний дохід на 1 га, ц	12	12,5	104,2
Грошова оцінка 1 га орних земель, грн	51361,2	99804,4	194,3

Аналізуючи дані таблиці 2,10., варто відзначити, що у 2021 році диференціальний рентний дохід на 1 га збільшився порівняно з 2019 роком на 4,8 %. Відповідно і загальний рентний дохід за аналізований період збільшився на 4,2%. Грошова оцінка також має тенденцію до збільшення на 94,3% в зв'язку зі збільшенням загального рентного доходу.

Грошова оцінка землі є важливою базою для проведення операцій з земельними частками (паями). Ринкова вартість цих часток визначається на основі співвідношення між попитом і пропозицією, а також для встановлення початкової ціни земельних ділянок під час їхнього продажу.

Покращення продуктивних характеристик землі є результатом управління, що відбувається через вдосконалення земельних відносин, розвиток науково-технічного прогресу, організацію та вдосконалення процесів обробітку ґрунту та вирощування сільськогосподарських культур. Цей процес також враховує накопичений історичний досвід.

Результати використання земельних ресурсів вказують на значущість землі як основного засобу виробництва у сільському господарстві. Ці результати повинні бути спрямовані на забезпечення раціонального та ефективного використання цих ресурсів.

2.3. Економічна ефективність використання земельних угідь та фактори, що їх визначають

Землеробське виробництво, що базується на земельних ресурсах як основному засобі виробництва, супроводжується фінансовими та матеріальними витратами, має за мету отримання певного результату. Порівняння цих витрат з результатом виробництва визначає ефективність використання землі.

Використання землі в сільському виробництві підпорядковується законам, що регулюють організацію та економіку цієї галузі. Це включає в себе різноманітні організаційні, економічні та правові механізми, що стимулюють використання землі з урахуванням принципів природоохоронного виробництва.

Точка беззбитковості виробництва - це той рівень обсягу продажу, при якому загальні витрати дорівнюють загальному доходу від реалізації всієї продукції, що призводить до відсутності ні прибутку, ні збитків.

Точку беззбитковості можна визначити у натуральному виразі, яка визначається за формулою:

$$Тб = Пв / (Ц - Зв), \text{ де}$$

Ц — ціна реалізації одиниці продукції;

Пв — величина постійних (фіксованих) витрат;

Зв — величина змінних витрат з розрахунку на одиницю продукції.

Точку беззбитковості можна розрахувати не тільки у натуральному виразі, але й вартісному. Тоді формула визначення точки беззбитковості буде такою:

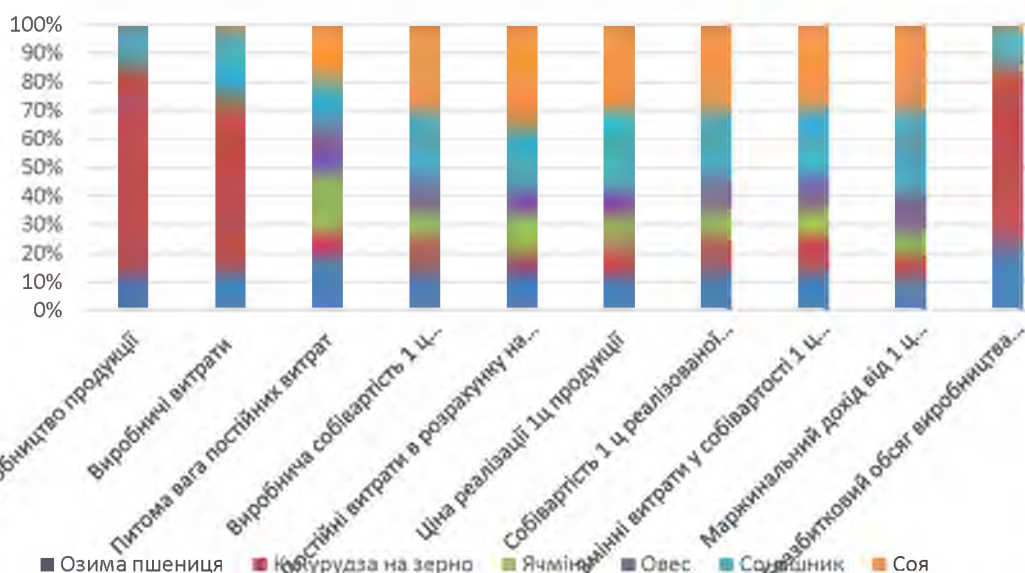
$$Тб = Пв / (1 - Зв / Ц)$$

Зазначений показник називають також точкою «порогового» прибутку чи точкою рівноваги, його розрахунок по основних видах культур представлено у таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

Визначення безбиткового обсягу виробництва і реалізації продукції рослинництва у господарстві за 2021 рік

Показники	Озима пшениця	Кукурудза на зерно	Ячмінь	Овес	Соняшник	Соя
Валове виробництво продукції, ц	41296	225030	4885	3929	35559	4859
Виробничі витрати – всього, тис. грн.	11370	45660	1049	764	16737	2903
в т.ч.: а) постійні	3649	8769	332	255	4510	1022
б) змінні	7721	37491	697	510	2227	1881
Питома вага постійних витрат, %	32,1	19,9	33,5	33,3	26,9	35,2
Виробнича собівартість 1 ц продукції, грн	275,32	202,91	214,78	194,55	470,69	597,35
Постійні витрати в розрахунку на 1 ц продукції, грн	88,35	36,30	72,04	64,85	126,84	210,23
Ціна реалізації 1 ц продукції, грн	383,35	336,30	324,09	333,21	894,78	939,87
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	302,86	223,20	236,26	214,01	517,76	657,08
Змінні витрати у собівартості 1 ц реалізованої продукції, грн	214,50	186,90	164,22	149,16	390,92	446,85
Маржинальний дохід від 1 ц продукції, грн	168,85	149,40	159,87	184,05	503,86	493,02
Безбитковий обсяг виробництва продукції, ц	21609	54677	2201	1384	8952	2072

Аналізуючи дані таблиці 2.10. можна зробити висновки, що по кожній культурі у господарстві ТОВ «Аркадія» у 2019 році виробляється така кількість продукції, яка значно перевищує безбитковий обсяг її виробництва.

При оцінці економічної ефективності сільськогосподарського виробництва необхідно визначити систему взаємопов'язаних показників, які повинні найбільш об'єктивно відбивати її рівень [31].

Основні показники економічної ефективності використання сільськогосподарських угідь у ТОВ «Аркадія» систематизовано у даній таблиці.

Таблиця 2.14

Економічна ефективність використання земельних ресурсів у господарстві

Показники	2019 р.	2021р.	2021р. у % до 2019 р.
Урожайність, ц/га:			
зернові та зернобобові	45,3	76,0	167,8
озима пшениця	42,7	38,7	90,6
кукурудза на зерно	52,5	96,3	183,4
ячмінь	20	38,5	192,5
овес	33	43,7	132,4
соняшник	28,3	28,3	100
соя	16,4	18,1	109,8
Вироблено на 100 га с/г угідь, ц:			
молока	757,7	867,1	114,4
м'яса всіх видів (у живій масі)	59,9	43,5	72,6
Вироблено на 100 га ріллі, ц:			
зерна	2213,8	2517,7	113,7
Отримано на 1 га с/г угідь, грн:			
вартості валової продукції	7311,4	9331,5	127,6
дохід (виручка) від реалізації	7877,5	17988,5	у 2,3 р
прибутку	405,6	6059,8	у 15 р

Проаналізувавши економічну ефективність використання земельних ресурсів, варто зазначити, що урожайність сільськогосподарських культур

висока і з кожним роком зростає. Виробництво на 100 га сільськогосподарських угідь м'яса збільшилося на 14,4%, виробництво на 100 га сільськогосподарських угідь м'яса всіх видів (у живій масі) зменшилося на 27,4%. Вироблено на 100 га ріллі зерна збільшилося на 13,7%. Також варто відмітити, що одержано на 1 га сільськогосподарських угідь вартості валової продукції, доходу (звучки) від реалізації та прибутку зросло відповідно на 27,6%, у 2,3 рази та у 15 разів. Тому, можна зауважити, що підприємство ефективно використовує земельні ресурси та підвищує їх економічну ефективність.

Урожайність є одним із показників економічної ефективності використання земельних ресурсів. З огляду на це варто порівняти урожайність зернових культур у ТОВ «Аркадія», Тернопільської області та Україні (рис. 2.3).

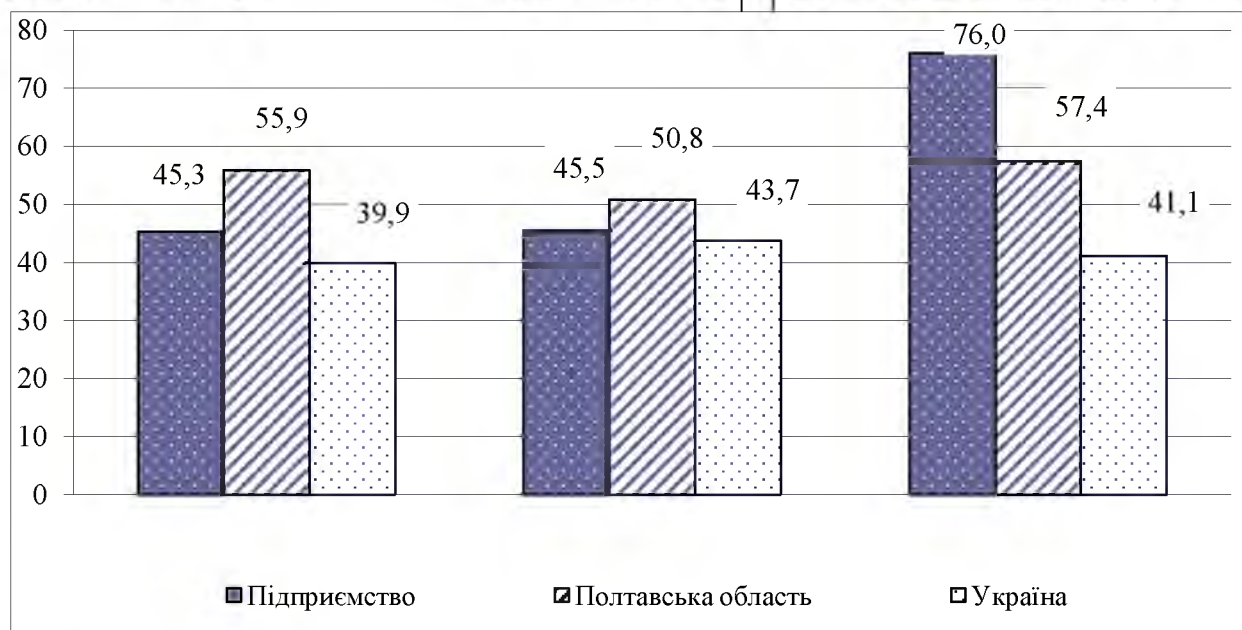

Рис. 2.3. Урожайність зернових культур у регіональному розрізі, 2017-2021 .

Із даних, представлених вище, можна побачити, що урожайність зернових культур у підприємстві за аналізований період вища за середню урожайність по Україні, але у 2019 – 2021 роках нища за середню урожайність по Тернопільській області. Однак, у 2019 році підприємство отримала значно вищі урожаї зернових порівняно із показниками області та в середньому по Україні.

Також урожайність має прямий вплив на валовий збір культур. Використовуючи метод ланцюгових підстановок, визначимо кількісний вплив головних факторів на зміну валового збору зерна по досліджуваному господарству, який наведено у таблиці 2.15.

Аналізуючи дані таблиці щодо впливу факторів на зміну валового збору зерна, слід відмітити про зростання валового збору у 2021 році порівняно з 2018 роком на 162167 ц, в тому числі за рахунок площі посіву на 1125,15 га валовий збір збільшився на 51058,3 ц. А за рахунок збільшення урожайності на 30,7 ц/га валовий збір зерна збільшився на 111108,7 ц.

Таблиця 2.15

Аналіз впливу факторів на валовий збір зерна

Показник	2018р.	2021 р.	Відхилення (+,-)
Площа посіву, га	2495,85	3621	1125,15
Урожайність з 1 га, ц	45,3	76	30,7
Валовий збір зерна, ц	112973	275140	162167
Валовий збір зерна при площі 2017 р. і урожайності 2013 р., ц	164031,3		
Зміни валового збору зерна за рахунок, ц.			
- площі посіву		51058,3	
- урожайності		111108,7	

Таблиця 2.16

Вплив величини площі посіву кукурудзи на зерно на ефективність її вирощування в господарствах Чортківського району в 2021 році

Показники	Групи господарств за площею посіву кукурудзи на зерно, га			В середньому по регіону
	до 500 га	501-1000 га	більше 1000 га	
Площа посіву кукурудзи на зерно (в середньому на господарство), га	285,6	665,3	1525,7	659,4
Кількість господарств	7	3	3	x
Урожайність, ц/га	63,0	89,5	87,3	82,1
Виробнича собівартість 1 ц, грн	135,0	150,8	171,2	159,5

Повна собівартість 1 ц, грн	199,4	153,4	168,7	171,0
Виручка від реалізації 1 ц, грн	254,1	262,8	238,4	244,6
Прибуток від реалізації 1 ц, грн	54,7	109,5	64,7	73,6
Рівень рентабельності, %	27,5	71,4	38,4	43,0

Враховуючи, що кукурудза на зерно в ТОВ «Аркадія» в структурі посівних площ займає 46,4%, а також в усьому районі більше 50% та є інтенсивною культурою, варто розглянути дану культуру детальніше на прикладі групування.

Дані таблиці 2.16 свідчать, що найбільш ефективно вирощування кукурудзи на зерно в господарствах Чортківського району, площа посіву в яких знаходиться в інтервалі від 501 до 1000 га, які мають рентабельність 71,4 %, найменша ефективність в господарствах, площа посіву в яких менша 500 га. ТОВ «Аркадія» належить до третьої групи господарств, тобто підприємству по району показує не найкращі показники ефективності вирощування кукурудзи на зерно. Варто відзначити, що в середньому по району урожайність, прибуток від реалізації 1 ц та рівень рентабельності кукурудзи на зерно становить відповідно 82,1 ц/га; 73,6 грн. та 43%.

Таблиця 2.17

Вплив величини виробничих витрат на економічну ефективність вирощування кукурудзи на зерно в господарствах Чортківського району в 2021 році

Показники	Групи господарств за величиною виробничих витрат з розрахунку на 1 га площі посіву кукурудзи на зерно, тис.грн			В середньому по регіону
	до 10	10,1-13,4	більше 13,4	
Виробничі витрати з розрахунку на 1 га площі посіву кукурудзи на зерно, тис.грн	5,7	11,9	18,8	10,6
Кількість господарств	6	4	3	x
Площа посіву кукурудзи на зерно (в середньому на господарство), га	299,8	1072,3	828,0	659,4

Урожайність, ц/га	52,9	79,0	108,8	82,1
Виробнича собівартість 1 ц, грн	128,2	154,3	177,1	159,5
Повна собівартість 1 ц, грн	188,6	165,1	170,4	171,0
Виручка від реалізації 1 ц, грн	256,3	233,7	252,2	244,6
Прибуток від реалізації 1 ц, грн	67,7	68,7	81,7	73,6
Рівень рентабельності, %	35,9	41,6	48,0	43,0

Дані таблиці 2.17 свідчать, що найбільші показники у 3 групі, виробничі витрати в підприємствах району становлять більше 13,4 тисяч гривень та які мають рентабельність 48%, найменш ефективними залишаються підприємства 1 групи. В середньому по регіону виробничі витрати на вирощування кукурудзи на зерно становлять 10,6 тисяч гривень.

Також проведено кореляційно – регресійний аналіз, де виявлено вплив 5 факторів на економічну ефективність вирощування кукурудзи на зерно.

y – рівень рентабельності, %;

x_1 - прибуток з 1 ц, грн ;

x_2 – урожайність, ц/га;

x_3 - рівень товарності, %;

x_4 – виручка від реалізації 1 ц, грн.;

x_5 – повна собівартість 1 ц, грн.

	y	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5
y	1					
x_1	0,73	1				
x_2	0,28	0,16	1			
x_3	0,03	0,05	-0,06	1		
x_4	0,27	0,74	-0,05	0,06	1	
x_5	-0,63	-0,35	-0,29	0,01	0,37	1

Регресійна статистика

Множинний R 0,84

R-квадрат 0,70

Нормований R-квадрат 0,70

Стандартна помилка 32,67

Спостереження 358

Дисперсійний аналіз					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	5	889195,36	177839,07	208,31	1,73
Залишок	353	376714,11	1067,18		
Всього	358	1265909,46			

	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна помилка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-значення</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні 95%</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні 95%</i>
Y-								
перетин	85,01	8,48	10,03	5,47	68,33	101,68	68,33	101,68
x1	0	0	6553	0	0	0	0	0
x2	0,1454	0,0704	2,065	0	0,007	0,284	-0,007	0,284
x3	0,0003	0,0008	0,331	0,74	-0,001	0,002	-0,001	0,002
x4	0,3597	0,0194	18,541	4,52	0,322	0,398	0,322	0,398
x5	-0,7174	0,0282	-25,455	6,73	-0,773	-0,662	-0,773	-0,662

Рівняння регресії має вигляд: $Y = 85 + 0,01x_1 + 0,14x_2 + 0,0003x_3 + 0,36x_4 - 0,72x_5$

Підвищення зацікавленості власників землі і землекористувачів у збереженні і підвищенні родючості сільськогосподарських угідь, ефективності цільового використання земельних ресурсів потребує розробки системи економічного стимулювання використання і охорони земель, яка б забезпечила товаровиробникам сільськогосподарської продукції гарантії справедливого її розподілу і розпоряджання нею.

Отже, для організації ефективного використання та охорони земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, відтворення і підвищення їх родючості потрібно розробити програми удосконалення землекористування, відновлення і збереження корисних властивостей земель різного цільового призначення та функціонування, створити систему спостереження за станом земельних ресурсів, збереження і відтворення земельних ресурсів від деградації і забруднення [32].

З метою підвищення ефективності використання земельних ресурсів в сільськогосподарських підприємствах необхідно збільшити в їх структурі такі

складові елементи, як мінеральні і органічні добрива, високо-кондиційне насіння високоврожайних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, що забезпечить найбільший приріст продукції при зменшенні собівартості її виробництва [33].

РОЗДІЛ 3.

ВИЗНАЧАЛЬНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ ОХОРОНИ

3.1. Впровадження інноваційних екологобезпечних технологій використання земельних ресурсів

Інновація у землекористуванні – це новація, використання якої в процесі сільськогосподарського землекористування дозволяє отримати еколого-економічний та соціальний ефект за умови раціонального використання та охорони земель [34].

Екологобезпечне землекористування є частиною системи раціонального землекористування, яке, в свою чергу, являє собою систему земельних та суспільно-виробничих відносин, за якої досягається оптимальне співвідношення між економічно доцільними і екологічно безпечними видами використання земель і забезпечується економічне зростання і задоволення матеріальних і духовних потреб населення.

Екологобезпечне землекористування - процес використання земель людиною, що передбачає збереження і підвищення рівня родючості ґрунтів за допомогою застосування системи заходів, до яких відносяться: вдосконалення структури сільськогосподарських угідь і посівних площ, ґрунтозахисний обробіток земель, науково обґрунтовані норми внесення добрив, застосування переважно біологічних методів захисту рослин та сучасної сільськогосподарської техніки.

Важливим напрямом підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу є використання інновацій у землеробстві. Так, у сучасних умовах, намагаючись зберегти і відтворити земельні ресурси, аграрії вдаються до інноваційних технологій обробітку ґрунтів, здатних поєднувати ефективність виробництва з ощадливим використанням сільськогосподарських угідь. Нині сільському господарству наука пропонує різні варіанти ощадливого обробітку ґрунту. Особливий інтерес викликає ресурсозберігаюча технологія нульового обробітку ґрунту – No-till, яку починають застосовувати в Україні. Така технологія забезпечує підвищення продуктивності праці у землеробстві у 4 рази, економію пально-мастильних матеріалів, металу, амортизаційних витрат машинно-тракторного парку, запасних частин при нинішніх світових цінах і зниження сумарних витрат на 1 га на 50-90 дол. США порівняно з традиційною технологією [35].

Запровадження альтернативного землеробства дає змогу отримувати добрі врожаї сільськогосподарських культур тільки на високородючих ґрунтах із оптимальним вмістом поживних речовин. Тому в Україні його слід впроваджувати на чорноземах, які розташовані в екологічно чистих районах Полтавської, Дніпропетровської, Харківської, Сумської, Чернігівської, Київської, Черкаської, Вінницької, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Луганської областей. На решті сільськогосподарських земель необхідно проводити поступову трансформацію традиційного (інтенсивного) землеробства в інтегроване з екологічною орієнтацією, яке має бути економічно й екологічно збалансованим, тобто включати основні складові альтернативних систем з одночасним застосуванням у невеликих дозах засобів хімізації. Таке землеробство буде безпечним для навколишнього природного середовища і дасть можливість отримувати високі врожаї сільськогосподарських культур.

Оскільки, забезпечення ефективного використання земельних ресурсів передбачає досягнення економічно-ефективного й екологічно-безпечного рівня віддачі від одиниці цих ресурсів, то враховуючи суттєву різницю між ринковими цінами на сільськогосподарську продукцію, вирощену за інтенсивними технологіями та вирощеної згідно стандартів органічного землеробства та якістю цієї продукції, органічне землеробство та виробництво аграрної продукції також можна віднести до інноваційних методів ведення землеробства, що сприяють підвищенню ефективності використання ресурсно-

земельного потенціалу [36].

Однак, загальна низька культура землеробства, послаблення фінансово-економічного становища більшості агропідприємств унеможливило удосконалення технологічних операцій вирощування сільгоспкультур, оновлення матеріально-технічної бази, впровадження у виробництво інновацій, посилює відсутність зацікавленості сільгоспвиробників у впровадженні нових технологій обробки ґрунту.

Досить гостро дана проблематика відчувається не тільки в агропідприємствах, а й на рівні регіону та держави, це при тому, що механізми державної підтримки та стимулювання інноваційної діяльності щодо збереження, підвищення ефективного використання, відтворення земельних ресурсів становлять основу інноваційних засад.

Для сільськогосподарського господарства значні перспективи відкриваються у зв'язку з освоєнням найближчим часом нових машин, а також роботів і маніпуляторів, які забезпечать підвищення продуктивності праці в 1,8—2 рази. Досвід використання їх поки що незначний, але результати хороші. У птахівництві маніпулятори використовуються для укладання яєць в тару. Це знижує затрати праці в 4 рази, пошкодження яєць — у 3 рази.

Велике значення має збереження енергії. В Україні впроваджується технологія зберігання фуражної кукурудзи без сушіння: на кожній тонні зерна економиться 25—30 кг палива, зменшується загальні витрати на одиницю продукції на 20—22 % [37].

Комп'ютеризація сільського господарства набуває все більшого значення. Це означає використання електронно-обчислювальних машин, персональних комп'ютерів, створення інформаційної бази даних, розробку програмного забезпечення та підготовку висококваліфікованих спеціалістів.

У сучасний час в сільському господарстві діють автоматизовані системи управління зрошенням сільськогосподарських культур. Вони забезпечують урахування різних умов і встановлюють оптимальні режими зрошення. Це

значно підвищує ефективність використання води, що має велике значення для суховійних районів. Крім того, оптимізація режимів поливу допомагає зменшити засолення ґрунтів. Такі системи планування зрошення також застосовуються в Україні.

Прискорення науково-технічного прогресу неможливе без постійного вдосконалення організаційних форм розвитку агропромислового комплексу, його господарського механізму, організації праці та виробництва. Необхідно послідовно здійснювати курс на впровадження різноманітних форм власності та господарювання, посилення економічної активності та професійної компетентності всіх товаровиробників сільськогосподарської продукції, розгортання між ними здорової конкуренції. Будь який напрям науково-технічного прогресу повинен обов'язково враховувати екологічні проблеми, забезпечувати раціональне використання природних ресурсів і охорону навколишнього середовища [38].

Використання земель у сільському господарстві повинно враховувати не лише економічний дохід, але й відповідати екологічним вимогам та забезпечувати якісні характеристики земель. Аналіз наявних систем землеробства свідчить про те, що в Україні оптимальним варіантом може бути впровадження інтегрованого землеробства. Це базується на комбінації позитивних аспектів альтернативних та інтенсивних систем обробки землі. Такий підхід дозволяє збалансувати виробництво з урахуванням збереження природних ресурсів та екосистеми, сприяючи одночасно збільшенню врожайності та ефективності використання землі.

Сільськогосподарські товаровиробники, які стали власниками землі й інших засобів виробництва, прагнуть до підвищення ефективності господарювання і вибирають ті шляхи, які дозволять їм у перспективі нарощувати виробництво продукції за умови збереження та відтворення родючості ґрунтів. На даному етапі в Україні функціонує ряд підприємств, які частково або повністю перейшли на застосування екологічно безпечних

технологій вирощування сільськогосподарських культур. При використанні екологічно безпечних технологій проявляється й екологічний ефект, який полягає у підвищенні родючості ґрунтів і вмісту в них поживних речовин.

Для підвищення економічної ефективності та екологічної безпеки сільськогосподарського виробництва в Україні необхідно оптимізувати структуру земельних угідь та посівних площ, впровадити ґрунтозахисні технології вирощування сільськогосподарських культур, посилити державний контроль за використанням земель, забезпечити фінансування землеохоронних і ґрунтозахисних заходів [39].

Вивчення літературних джерел дає підстави зробити висновок, що значну увагу необхідно приділяти поєднанню економічних інтересів сільськогосподарського виробництва з екологічними вимогами збереження природного середовища, що виражається в понятті еколого-економічна ефективність використання сільськогосподарських земель. Складові еколого-економічної ефективності використання сільськогосподарських земель відображено на рис. 3.1.

**Складові підвищення еколого-
економічної ефективності
використання сільськогосподарських
земель**

Створення сприятливих умов для одержання найбільшої кількості сільськогосподарської продукції з одиниці площі

Збереження та зростання родючості ґрунту і продуктивності сільськогосподарських угідь та охорона навколишнього

НУБІП України

Рис 3.1. Концептуальні складові підвищення еколого-економічної ефективності використання сільськогосподарських земель

На думку фахівців, для захисту земель від нецільового використання й розміщення екологічно небезпечного виробництва може бути застосований спеціальний податок, частину якого можна використовувати на проведення землеохоронних заходів, соціальну облаштуваність жителів місць розташування екологічно небезпечних об'єктів. Такий податок, насамперед, необхідний в індустріально-аграрних й високо-урбанізованих районах для стримування зростаючих внаслідок цього втрат сільськогосподарських земель [10]. Деградаційні процеси інтенсивно зачепили земельний фонд малих і інших річок України. В середині 90-х років площа еродованих земель становила 10,6 млн. га і вона щороку збільшується на 100-120 тис. га як розплата за безсистемне землекористування. Деградація земель - природне або антропогенне спрощення ландшафту, погіршення стану, складу, корисних властивостей і функцій земель та інших органічно пов'язаних із землею природних компонентів [7].

Таблиця 3.1

Поширеність деградаційних процесів у сільськогосподарському землекористуванні України*

Тип деградації земель	Площа земель під впливом, млн. га	% від загальної площі країни
Вітрова ерозія	13,3	22
Водна ерозія	19,4	32,1
Комплексна ерозія	2,1	3,4
Підкислення ґрунтів	10,7	17,7
Засолення ґрунтів	1,7	2,8
Осолодіювання ґрунтів	2,2	3,5
Зсуви	0,2	0,3
Забруднення ґрунтів	12,1	20
Підтоплення земель	7,2	12
Порушення земель	0,2	0,3

* За даними Держгеокадастру України

Передумовами формування ринку екологічно чистої продукції мають бути:

відповідне правове забезпечення розвитку екологічно безпечного сільськогосподарського виробництва; створення інфраструктури ринку, в яку входять система акредитації господарств, стандартизація, сертифікація і маркування екологічно чистої продукції, мережа консультаційних і науково-виробничих центрів; система стимулювання господарств, що ведуть екологічно безпечне землеробство; впровадження системи обліку сільськогосподарських підприємств, які застосовують елементи екологізації у виробництві, та обліку обсягів виробленої підприємствами екологічно чистої сировини за допомогою введення у річних звітах сільськогосподарських підприємств розділу, що стосується екологічної діяльності підприємства [40].

За останні роки в Україні сформовані основи екологічного й земельного законодавства, здійснені структурні реформи у сфері земельних відносин, охорони довкілля та використання природних ресурсів. Потребують удосконалення механізми підтримки сільськогосподарських підприємств, які впроваджують прогресивні технології використання земель, а нормативно-правові акти – внутрішнього узгодження й доповнення.

Також пропонується впровадити економічний механізм екологізації землекористування, який ґрунтується на поєднанні адміністративних та економічних методів впливу на суб'єкти господарювання з метою стимулювання їх до екологічно безпечного ведення сільського господарства. До складу адміністративних методів має входити система обмежень екологічно шкідливої діяльності, державний контроль за якістю земель й екологічною безпекою продукції, система планування заходів з охорони земель і забезпечення юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства. До економічних методів належить система економічного стимулювання, яка передбачає заохочувальні та примусові механізми екологічно безпечного використання земель, а також система фінансування заходів щодо раціонального використання й охорони земель і підвищення родючості ґрунтів [41].

Впровадження інноваційних засад в процес використання та збереження земельних ресурсів підвищуватиме мотивацію як до зростання економічних показників сільськогосподарської діяльності, так і до вирішення певних екологічних, соціальних та інших важливих складових відтворення земель.

3.2. Пріоритетні напрями екологізації сільськогосподарського землегосподарювання

Екологізація є напрямом розвитку сільського господарства, що базується на освоєнні екологічних методів господарювання, забезпечує розширене відтворення природних і антропогенних ресурсів за рахунок формування стійких еколого-економічних систем, спрямованих на збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції через створення стійкого агроландшафту за використання екологічних методів господарювання на основі впровадження адаптивно-ландшафтних систем землеробства, раціонального залучення до господарського обороту і підвищення ефективності використання природних, матеріальних і трудових ресурсів сільської місцевості [42].

Вивчення досвіду екологічного сільського господарства в європейських країнах дозволяє виділити спільні мотиви, які спонукають підприємства переходити на альтернативне виробництво. Основні фактори зацікавленості у такому переході полягають у можливості продажу продукції за підвищеними цінами завдяки вищій якості продуктів. Використання бобових культур у сівознах вирішує проблеми забезпечення кормами для тваринництва та використання органічних добрив у рослинництві. Тому більшість екологічних господарств зосереджуються на розвитку рослинництва і тваринництва. Внутрішньогосподарська переробка та прямий збут продукції дозволяють ефективніше використовувати робочу силу і збільшувати прибуток підприємства. Усі ці фактори відображають необхідність розвитку екологічного виробництва і мають відповідність у вітчизняному сільському господарстві.

Стратегічні напрями організації виробничих відносин у землеробстві та тваринництві мають базуватися на раціональному використанні природних ресурсів і формуванні систем управління цими відносинами. Це сприятиме підвищенню ефективності функціонування підприємств через їх спеціалізацію на виробництві екологічної продукції та створення умов для формування ринку високоякісних вітчизняних продуктів. Крім того, управління раціональним використанням земельних ресурсів за допомогою впровадження адаптивних систем землеробства є важливим аспектом цієї стратегії. (Додаток Г)

У комплексі організаційних заходів реалізації стратегії пропонуємо здійснювати перехід великих підприємств на екологічно орієнтоване виробництво шляхом раціонального використання сільськогосподарських угідь на основі запровадження адаптивних систем землеробства, а також через організацію спеціалізованих екологічних підприємств малих форм господарювання і формувань, що спеціалізуються на виробництві екологічної продукції у внутрішньогосподарських підрозділах великих підприємств. Подальша кооперація та організація регіональних асоціацій товаровиробників екологічної продукції розширить можливості розвитку екологічного ринку в країні [43].

Проблема екологізації вимагає проведення комплексних досліджень, а тому необхідно визначити універсальні методологічні підходи до формування механізму організації переходу на екологічні методи господарювання, що можна реалізувати через орієнтацію на методологію системного підходу [44].

З урахуванням того, що сільське господарство взаємодіє з природними та соціальними процесами і тісно пов'язане з економікою, пропонується розглядати екологізацію як систему взаємопов'язаних процесів (див. рисунок 3.2). Сутність такого підходу полягає в управлінні всією агроєкосистемою як цілісною системою під час переходу до екологічного виробництва. Це включає організацію виробництва, землеустрій та використання природних кормових угідь без завдання шкоди біологічному різноманіттю.

Рис. 3.2. Складові елементи екологізації сільськогосподарського виробництва

НУБІП України

З урахуванням утворення різних категорій господарств в умовах ринку, існують кілька напрямів організації виробництва на екологічних засадах. Розробка комплексу заходів для переходу на нові методи господарювання може включати такі напрямки:

- організація екологічно орієнтованого сільськогосподарського виробництва у великотоварних підприємствах шляхом створення умов для формування економічно та екологічно ефективного агроландшафту;

- організація спеціалізованих підприємств малих форм господарювання і створення внутрішньогосподарських виробничих підрозділів у великих підприємствах, що спеціалізуються на виробництві екологічної продукції.

При створенні спеціалізованих екологічних підприємств малих форм виробництво в них має бути організоване відповідно до вимог стандартів із повним виключенням засобів хімізації та використанням біологічних систем добрив і захисту рослин. Для цього підприємству необхідно здійснити низку заходів, а саме: визначити товарну продукцію відповідно до вимог ринку; вибрати варіант переходу на екологічне виробництво; скоригувати його організаційну структуру; підготувати фахівців; розробити та освоїти нові технології виробництва; визначити канали збуту екологічної продукції з урахуванням попиту в умовах регіону [45]. Як свідчить досвід, варіантів переходу на екологічне виробництво може бути декілька: підприємство (господарство) в цілому; окрема галузь виробництва (рослинництво, тваринництво); внутрішньогосподарський підрозділ; трансформація сівозмін.

Важливим етапом організації екологічно орієнтованого сільськогосподарського виробництва у великих підприємствах є розробка структури посівних площ на основі введення екологічно ефективного системи сівозмін. У ринкових умовах сільськогосподарські підприємства більш орієнтовані на вимоги ринку і не враховують при організації виробництва існуючі закономірності взаємозв'язку функціонування природних (екологічних)

і господарських (економічних) систем. Унаслідок цього сівозмінам, як агроекологічним системам, відводиться другорядна роль, що зрештою призводить до зниження родючості ґрунту та ефективності виробництва в цілому [46].

При організації рослинництва в період переходу на екологічно орієнтоване виробництво необхідно запровадити систему сівозмін, яка б забезпечувала розширене відтворення родючості ґрунту, поліпшення якості продукції і високу рентабельність виробництва. Освоєння адаптивно-ландшафтної системи землеробства на основі її біологізації дозволить підвищити ефективність виробництва за рахунок раціональної структури посівних площ і використання ресурсозберігаючих технологій обробітку ґрунту, а також вирішить проблему виробництва власних кормів [47].

Необхідно розширити способи зростання виробництва екологічно чистої продукції, впроваджувати екологічно безпечні та енергозберігаючі технології в сільському господарстві, активно впроваджувати новітні розробки, які зменшують негативний вплив виробництва та переробки продукції на довкілля. Можливість досягнення поставлених завдань полягає у впровадженні екологізації у сільському господарстві, що сприятиме відновленню родючості ґрунтів, створенню умов для раціонального використання землі та виробництва екологічної продукції. Для успішного переходу до екологічних методів управління необхідно враховувати особливості всіх етапів процесу екологізації.

НУБІП України

НУБІП України

3.3. Перспективи формування інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства в Тернопільській області

Сільське господарство України вирішує питання національної продовольчої безпеки через послідовне посилення всіх його галузей, ефективне використання ресурсів та праці. Шляхом досягнення цілі є прискорення зростання обсягів сільськогосподарської продукції та підвищення продуктивності аграрних підприємств та секторів АПК. Економічний прогрес та інтенсифікація виробництва є невід'ємними частинами аграрної економіки. Хоча існують наукові роботи, присвячені цим аспектам, але не існує єдиної точки зору щодо ефективності стратегій формування та реалізації інтенсивного розвитку сільського господарства.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

- ✓ Залучення інвестиційних ресурсів
- ✓ Застосування нових сортів гібридів сільськогосподарських культур та горід тварин
- ✓ Розвиток обслуговуючої та збутової кооперації
- ✓ Розвиток внутрішньогосподарських виробничих відносин
- ✓ Техніко-технологічна переоснащеність виробництва
- ✓ Розвиток спеціалізації та концентрації виробництва
- ✓ Розвиток підприємницької діяльності
- ✓ Диверсифікація виробництва

Рис. 3.3. Стратегічні напрями інтенсифікації виробництва в аграрних підприємствах

Виділення в рамках Комплексної програми розвитку АПК та земельної реформи Тернопільської області в 2017-2019 рр. та на період до 2025 року зростаючої ролі іноваційно - інвестиційних складових ставить значні наголоси на системній трансформації АПК Тернопільщини до рівня інвестиційно успішного регіону, діючого на засадах наскрізної координації [68].

стратегічного рівня інвестиційної привабливості регіонального АПК може бути досягнуто за умови комплексної трансформації. Серед основних орієнтирів трансформації АПК Тернопільщини слід виділити: використання наявних переваг у конкурентній боротьбі, інфраструктури та розвинутого кадрового потенціалу; поєднання організаційних, наукових, виробничих, торговельних та банківських ресурсів узгоджено з системою логістики; втілення інноваційних та інвестиційних можливостей регіону; системний розвиток господарського комплексу Тернопільської області в напрямку інноваційного росту; сталі покращення сільських територій та підвищення соціального рівня населення. В

стратегії розвитку агропромислового комплексу Тернопільської області на період 2019-2025 років визначено активне зростання сектору тваринництва (молочного та м'ясного скотарства, свинарства і птицевництва) через впровадження інвестиційних та інноваційних можливостей регіону. У рамках

нашого дослідження ключові напрямки розвитку агропромислового комплексу Тернопільщини включають:

- Спеціалізація та підвищення продуктивності вирощування та переробки рослинництва та тваринництва на високотехнологічній промисловій базі.

- Поступове впровадження екологічно чистих технологій та альтернативних джерел енергії в агропромисловий комплекс.

- Модернізація та розвиток виробничої інфраструктури, зокрема виробничо-збутових, обслуговуючих кооперативів, агротехнічних підприємств, створення інноваційних високотехнологічних комплексів.

- Радикальне покращення інвестиційної привабливості та іміджу агропромислового комплексу Тернопільської області.

- Ефективне використання інноваційного, інвестиційного та наукового потенціалу регіону.

Програмою розвитку АПК регіону [69] передбачено перехід від ординарного сільського господарювання на високотехнологічний рівень агропромислового виробництва з поглибленою переробкою і максимально

повним використанням всього шлейфу продуктів та субпродуктів рослинництва і тваринництва. Ефективність аграрного виробництва та конкурентоздатність його продукції непрямо залежать від використаних технологій вирощування сільськогосподарських культур. Однією з ключових складових цих технологій є машини та обладнання. Високий рівень машинного устаткування, їхні технічні можливості та відповідність екологічним стандартам визначають своєчасність та якість виконання агротехнічних процесів, що впливає на урожайність та якість сільськогосподарської продукції.

Вкрай необхідним є формування системи техніко - технологічного забезпечення АПК Тернопільщини, здатної задовольнити потребу сільгоспвиробників з різними фінансовими можливостями сільськогосподарською технікою, яка відповідає вимогам сучасних технологій. Згідно комплексної програми розвитку АПК та земельної реформи Тернопільської області, потреба АПК Тернопільщини у сільськогосподарській техніці на 2025 рр. представлена нижче (табл. 3.2).

Динаміка потреби сільського господарства Тернопільської області у сільськогосподарської техніці на 2025 рр. (одиниць)

Потреба	Наявність, 2019 рр.	2025 р.
Трактори	10378	9754
Зернозбиральні комбайни	2424	2310
Кормозбиральні комбайни	2739	2553
Грунтообробні машини	17875	17013
Посівні та посадочні машини	5107	4861
Машини для внесення добрив	5958	5671
Машини для хімічного захисту рослин	2554	2430

Щоб забезпечити сприятливі умови для розвитку інвестицій у поновлення техніко-технологічної бази сільськогосподарських підприємств, потрібно посилити роль держави у регулюванні виробничих економічних відносин, зокрема, у встановленні балансу між секторами економіки. Відмінності у

товарообміні між сільським господарством та іншими галузями знижують інвестиційну привабливість аграрного сектору. Ринковий механізм повинен доповнюватися заходами державного регулювання, зокрема, підтримкою інноваційної діяльності для технологічного оновлення аграрного виробництва.

Аналіз показує, що більшість галузей сільського господарства Тернопільської області демонструють позитивну тенденцію у рості рентабельності, свідчаючи про економічну вигідність цього сектору економіки регіону, що збільшує його інвестиційну привабливість [70].

Проте подальшому ефективному техніко-технологічному розвитку сільського господарства регіону перешкоджають наступні фактори: — низька продуктивність худоби і птиці, недостатня врожайність сільськогосподарських культур; — диспаритет цін на продукцію сільського господарства та матеріально-технічні ресурси; — хронічний брак фінансових та інвестиційних ресурсів; — неефективність існуючих механізмів залучення інвестиційних ресурсів у галузі сільського господарства. Успішне формування інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства може базуватися на різних стратегіях (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Види стратегій формування інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства

Управління науково-технічними нововведеннями повинно охоплювати всі стадії процесу їх реалізації й передбачати комплекс заходів стратегічного

планування розвитку підприємств та галузевих виробництв, планування конкретних нововведень, вибір найбільш ефективних розробок та проектів на основі відповідних критеріїв і фінансових оцінок очікуваних результатів, наявних ресурсів й можливих втрат. Економічна система належить до категорії складних, тому визначити її стан за допомогою простого порівняльного аналізу

неможливо. Це зумовлено тим, що складові системи мають певні властивості: цілісність і подільність, наявність зв'язків, організація та інтегрованість, які характерні для системи в цілому, проте не властиві жодному з її елементів [71].

На нашу думку, для оцінки факторів, які впливають на ефективність інноваційного розвитку підприємств аграрної сфери, доцільним буде застосування адаптованого автором матричного методу. Матриця дає не тільки кількісне уявлення про кожний фактор, але й рівень його впливу, поділяючи відповідно на низький, середній і високий.

Зазначимо, що розробка та впровадження ефективних механізмів інтенсифікаційного розвитку сільського господарства неможливі без розгляду та врахування особливостей управління даними процесами, умов та чинників, що забезпечують успіх цієї діяльності.

Важливими факторами серед наведених є необхідність залучення інвестиційних ресурсів, поліпшення матеріально-технічної бази, впровадження передових енерго- і ресурсоощадних технологій виробництва продукції, впровадження науково обґрунтованих, екологічно безпечних систем ведення землеробства, використання високоврожайних сортів сільськогосподарських культур і високопродуктивних порід тварин, удосконалення форм власності і господарювання, організації праці і матеріального стимулювання (табл. 3.3).

НУБІП України

Таблиця 3.3

Двовимірна матриця факторів можливостей щодо інтенсивного типу економічного розвитку сільського господарства

Фактор	Імовірність здійснення, 1-10 балів			Важливість впливу, 1-10 балів		
	(1-3)	(4-6)	(7-10)	(1-3)	(4-6)	(7-10)
1. Перспективи реформування аграрного сектору	+					+
2. Перспективи залучення інвестиційних ресурсів	+					+
3. Виробництво нових видів продукції, техніки, технологій		+				+
4. Комплексна механізація і автоматизація виробництва на основі нових систем машин		+				+
5. Виникнення нових ринків збуту		+				+
6. Впровадження передових енерго- і ресурсоощадних технологій виробництва продукції рослинництва й тваринництва		+				+
7. Поліпшення якості продукції		+				+
8. Поліпшення матеріально-технічної бази		+				+
9. Поглиблення спеціалізації і формування оптимального рівня концентрації		+				+
10. Можливість експорту продукції	+					+
11. Новітні досягнення в селекції і насінництві, системі добрив, годівлі тварин, системі захисту рослин і тварин		+				+
12. Впровадження науково обґрунтованих, екологічно безпечних систем ведення землеробства і тваринництва	+					+
13. Використання високоврожайних сортів сільськогосподарських культур і високопродуктивних порід тварин		+				+
14. Удосконалення форм власності і господарювання, організації праці і матеріального стимулювання	+					+
15. Формування високоефективних виробничих організаційних структур		+				+

Проте ймовірність впровадження багатьох факторів інтенсифікації залишається невисокою або середньою. Усі можливі шляхи вирішення цієї проблеми потребують розробки стратегій, які враховують зовнішні впливи. Нова інноваційна стратегія не може бути простим повторенням старої політики розвитку сільського господарства.

Одним із ключових завдань є створення і впровадження нових мотиваційних механізмів для стимулювання інноваційного процесу та інтенсифікації. Необхідно враховувати економічні, національно-стратегічні, демографічні та інші аспекти реалізації інноваційних процесів в аграрному виробництві, використовуючи кредитну, фінансову, агропродовольчу та інноваційну політику країни. Такий комплексний підхід може забезпечити сталість інноваційного процесу, сприяти технологічним новаціям і технічному прогресу, а також активізувати інвестиційну діяльність. (рис. 3.5).

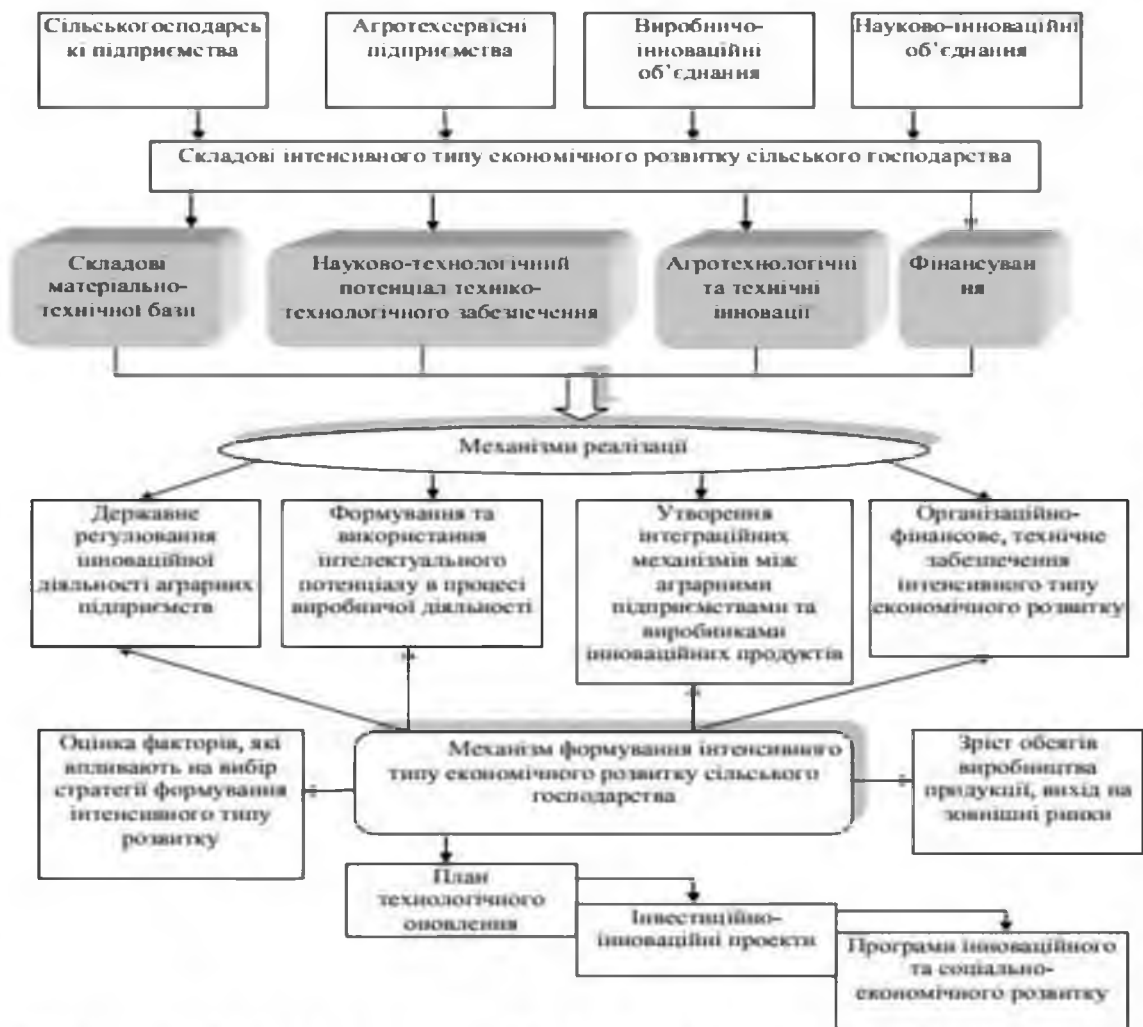

Рис. 3.5. Механізм формування інтенсивного типу економічного розвитку

сільського господарства

Для створення інтенсивного типу відтворення слід ураховувати, що кожна стратегія інтенсифікації має свою максимальну межу використання, і ігнорування цього факту може негативно впливати на агроекологічну систему. У прогнозуванні економічного розвитку сільськогосподарського підприємства можна використовувати вже існуючі зв'язки між механізмами інтенсифікації та ефективністю використання виробничих ресурсів. На цій основі можна визначити тип економічного розвитку сільськогосподарського підприємства, враховуючи прогнозовані рівні чинників виробництва.

У наш час сільськогосподарські підприємства стикаються з обмеженістю фінансових ресурсів, що вимагає вибору економічних та ресурсозберігаючих технологій для виробництва основних видів сільськогосподарської продукції. Такий підхід дозволяє належним чином розподілити виробничі ресурси між різними видами продукції та вибрати тип технології в залежності від наявних ресурсів, що врешті-решт забезпечить ефективне використання цих ресурсів.

У контексті нашого дослідження великий інтерес представляє диференціація критеріїв, характеристик і механізмів, які сприяють інтенсивному розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства регіону. Серед них ключовими є рівень економічної відповідальності інвесторів, що вкладають інвестиції у сільськогосподарські підприємства, що є основою для харчової промисловості.

Основними критеріями для структурних змін у процесі розвитку інтенсивної економіки сільського господарства повинні бути: оптимальна спеціалізація та концентрація виробництва, новаторський підхід до забезпечення матеріально-технічних ресурсів, використання інновацій, розширення виробництва на інноваційній основі, мінливість виробництва та впровадження ефективних моделей внутрішнього господарського управління.

НУБІП України

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Аналіз сучасного стану землекористування в Україні дозволив зробити узагальнюючий висновок, що питання раціонального використання земель сільськогосподарського призначення є особливо актуальним, оскільки існують взаємозв'язані та взаємообумовлені проблеми пов'язані з інтенсифікацією землеробства, збільшенням навантаження на земельні ресурси, безконтрольним застосуванням засобів хімізації в умовах низької технологічної культури та загальним погіршенням економічної якості ґрунтів.

Результати проведеного дослідження дають підстави зробити наступні

висновки:

земля є основним елементом національного багатства й основним засобом виробництва в сільському господарстві. Найбільшу цінність становлять сільськогосподарські угіддя - головне джерело продуктів харчування та основа продовольчої безпеки країни. Розвиток сільського господарства великою мірою залежить від того, наскільки раціонально буде організовано використання земель, а це потребує обґрунтованого екологічно безпечного й ефективного використання кожного гектара сільськогосподарських угідь (особливо ріллі) та правової охорони земель;

- ТОВ «Аркадія» знаходиться в досить сприятливих природно - кліматичних умовах для розвитку рослинництва та тваринництва, а саме: рівнинна територія, помірно континентальний клімат, помірне зволоження. Земельні ресурси на протязі досліджуваного періоду з 2017 по 2019 рр. збільшилися на 1,7%.

- аналіз структури грошових надходжень від реалізації товарної продукції засвідчив, найбільшу питому вагу займає зерно – 58,5% та молоко – 20,5%. Отже, підприємство має зерново - молочний напрям;

- за аналізований період на підприємстві відбулося збільшення обсягу вартості валової продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь на

27,4%, на 1 середньорічного працівника на 57,3% та на 1 гривню виробничих витрат залишилася незмінною. Збільшився валовий прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь у 15 разів та на 1 середньорічного працівника у 18,4 разів. Рівень рентабельності за досліджуваний період має тенденцію до збільшення з 5,4% до 50,7%. Це відбулося за рахунок того, що підприємство у 2019 році отримало великі прибутки. Результати господарської діяльності характеризуються позитивними тенденціями,

- результати дослідження засвідчили тенденції щодо зростання посівних площ, при цьому найбільшу питому вагу займають кукурудза на зерно – 45,4% та соняшник – 24,4%. Також слід зазначити зростання посівних площ саме високоінтенсивних культур, зокрема, посіву кукурудзи на зерно - на 83,6% та соняшнику - на 45,2%, що свідчить про інтенсивне використання ріллі. У регіональному розрізі аналізоване господарство характеризується достатньо високим рівнем урожайності.

- рівень освоєння земель у 2019 році становить 91,2%, що на 2,4% більше ніж у 2017 році. Це свідчить про те, що в загальній земельній площі велику частину займають сільськогосподарські угіддя. За аналізований період спостерігалось зменшення рівня розораності на 2,8%. Однак у підприємства відзначається високий рівень цього показника. Це свідчить про інтенсивне використання землі в сільському господарстві. Одночасно, це також показує необхідність вжиття відповідних заходів для захисту земельних угідь від вітрової та водної ерозії. Частка посівної площі землі в обробітку за 2017 – 2019 роки збільшився на 8,1% і свідчить про те, що підприємство з кожним роком збільшує площі посіву інтенсивних сільськогосподарських культур;

- у розрізі вирощування сільськогосподарських культур, то у господарстві у 2019 році виробляється обсяг їх продукції перевищує беззбитковий рівень;

- щодо ефективності використання земельних ресурсів, то слід відзначити зростання по таких показниках: виробництво на 100 га сільськогосподарських

угідь молока збільшилося на 14,4, м'яса всіх видів (у живій масі) зменшилося на 27,4%; виробництво на 100 га ріплі зерна збільшилося на 13,7%. Також варто відмітити, що одержано на 1 га сільськогосподарських угідь вартості валової продукції, доходу (виручки) від реалізації та прибутку зросли відповідно на 27,6%, у 2,3 рази та у 15 разів.

На основі проведеного аналізу рівня та ефективності використання сільськогосподарських угідь підприємством ТОВ «Аркадія» можна надати наступні пропозиції щодо підвищення економічної ефективності їх використання:

- створення високопродуктивних і досконалих систем машин з урахуванням особливостей підприємства. Підвищення якості і надійності сільськогосподарської техніки, що є основою високої ефективності її використання;

- використання оптимальних сівозмін, що здійснити на практиці не легко, адже соняшник, який займає досить велику частину землі, дуже виснажує її, тому потрібно для підтримання гумусового балансу та запобігання виснаження родючих чорноземів у відповідних нормах вносити у землю органічні та мінеральні добрива, які мало використовувалися у даному підприємстві.

- меліорація земель спрямована на підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь та забезпечення економічної ефективності виробництва;

- потрібно вести ефективне використання зрошуваних земель, що в досліджуваному господарстві не використовується, хоча сучасні умови господарювання на зрошуваних землях диктують необхідність застосування нових технологічних прийомів і методів поливу сільськогосподарських культур, але з метою скорочення витрати ресурсів (при забезпеченні високого рівня і врожайності та валових зборів сільськогосподарських культур за якого можна досягти високого рівня рентабельності);

застосування передових методів організації робочого процесу та оплати праці на основі передових форм матеріального стимулювання. При цьому найважливішою якісною характеристикою господарювання повинна бути не лише економічна ефективність виробництва, а й екологічна безпека.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земельний кодекс України від 25.10.01. № 2768 – III із змінами і доповненнями.
2. Економіка сільського господарства / [І.А. Мінаков, Л.А. Сабетова, Н.І. Куликов та ін] – М.: «Колос», 2000. – 328 с.
3. Економіка природокористування: Підручник / Хвесик М.А., Рогов С.М., Кулаєць М.М., Ільків Л.А., Авраменко Т.П. За ред. Хвесика М.А. – К.: ЦП «Компринт», 2014. – 331с.
4. Сайко В. Ф. Наукові основи стійкого землекористування в Україні / В. Ф. Сайко // Збірник наукових праць ІНЦ «Інститут землеробства НААН України». – К.: ІНЦ «Інститут землеробства НААН України», 2012. – Вип. 3 – С. 3-17.
5. Управління земельними ресурсами. Т. 2: Економіка землекористування / П. П. Колодій, О. І. Черешон, В. В. Гмиковець, Л. В. Сухомлин, Н. О. Германова. – TEMPUS IV, 2012. – 438 с.
6. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання. – 2-ге вид., допов./ Д.С.Добряк, О.П.Канаш, Д.Т.Бабміндра, І.А.Розумний. – К.: Урожай, 2009. – 464 с.
7. Авраменко Т. П. Ресурсний потенціал земель сільськогосподарського призначення та раціональне його використання / Т. П. Авраменко // Аграрна наука і освіта. – 2006. – Т. 7, № 5 – 6. – С. 125 – 128.
8. Економічний словник-довідник / ред. С. В. Мочерний. – К.: Феміна, 1995. – 368 с. (Nota bene).
9. Добряк Д. С. Землеустрій – наукова основа раціонального використання та охорони земель / Д. С. Добряк, А. Г. Мартин // Землеустрій та кадастр. – 2006. – № 1. – С. 10 – 15

10. Новаковський Л. Я. Основні положення концепції розвитку земельної реформи в Україні / Л. Я. Новаковський, А. М. Претяк. – К.: Ін-т землеустрою УААН, 2000. – 96 с.

11. Попова О. Л. Екодіагностика природо-господарської організації території України: агроландшафтний аспект / О. Л. Попова // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 3. – С. 92-101.

12. Еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/24065/>.

13. Сайко В. Ф. Наукові основи стійкого землекористування в Україні / В. Ф. Сайко // Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства НААН України». – К.: ННЦ «Інститут землеробства НААН України», 2012. – Вип. 3. – С. 6-17.

14. Дієсперов В.С. Наслідки утворення підприємств великих землеволодільців / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2011. – №3. – С. 83– 89.

15. Кисельов С.В. Сільська економіка / С.В. Кисельов. – М.: ИНФРА – М., 2007. – 465 с.

16. Сохнич А. Я. Проблеми використання і охорони земель в умовах ринкової економіки: [монографія] / А. Я. Сохнич. – Львів : Укр. технології, 2002. – 252 с.

17. Ступень М. Г. Концептуальні засади оптимізації сільськогосподарського землекористування / М. Г. Ступень // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК – 2010. – № 17(1). – С. 16-22. – (Серія «Економіка АПК»).

18. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства / С. Ф. Покропивний. – К.: КНЕУ, 2008. – 528 с.

19. Рогач С.М. Сучасний еколого-економічний стан та тенденції аграрного землекористування в Україні/ Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент» Випуск 25/2017

20. Рогач С.М. Інтеграційні зв'язки у глобальній системі еколого-економічних відносин / С.М.Рогач // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2017. – Випуск 4 (89). – [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://www.easterneurope-ebm.in.ua/>

21. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / В.Г. Андрійчук.

–К.: КНЕУ, 2000. – 624с.

22. Сільське господарство України та деяких інших країн

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/www/?p=2271>.

23. Малік М.Й. Основи аграрного підприємства / М.Й. Малік. –К.: ІАВ,

2000. – 580с.

24. Нелен В.М. Планування на аграрному підприємстві / В.М. Нелен.

–К.: КНЕУ, 2000. – 372с.

25. Рогач С.М. Эколого-экономические проблемы и тенденции

аграрного землепользования в Украине/ Украина, Болгария, ЕС: экономические и социальные тенденции развития: материалы II Международной научно-практической конференции (г.Бургос, Болгария, 27-30 июня 2018) – Бургос Авангард Прима, 2018.- 194с.

26. Господарський кодекс України від 16.01.03. № 436 –IV із змінами і

доповненнями.

27. Агропромисловий комплекс України: тенденції та перспективи

розвитку. –К.: ІАЕ УААН, 2000. – 574 с.

28. Економіка сільського господарства / [В. К. Збарський, В. І.

Мацибора, А. А. Чадий та ін.] –К.: Каравелла, 2009. – 264 с.

29. Третяк А. М. Стан та проблеми управління земельними ресурсами в

Україні / А. М. Третяк // Вісник аграрної науки. – 2001. – №8. – С. 5–11.

30. Дісперов В. В. Визначення ефективності в сільськогосподарському

підприємстві / В. В. Дісперов // Економіка України. – 2007. – №10. – С. 70–78.

31. Наумов С. Б. Визначення економічної ефективності виробництва за

узагальнюючими показниками / С. Б. Наумов // Економіка АПК. – 2007.

32. Андрійчук В. Г. Підвищення ефективності агропромислового виробництва / В. Г. Андрійчук, Н. В. Вихор. – К.: Урожай, 2000.

33. Федченко І.О. Підходи до ґрунтоознавчого землеробства / І.О. Федченко // Пропозиція, 2010. – №3.

34. Агропромисловий комплекс України: стан та перспективи розвитку – Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 5) – К. АЕН УААН – 2009.

35. Лактіонова Г.П. Оцінка ефективності використання землі в умовах ринку // Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування

агропромислового комплексу: Матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників, Харків, 11-13 жовтня 2000 р. / Харк. держ. аграр. ун-т. – Харків, 2000. –

С. 71-72.

36. Петренко Ж.А. Умови та напрямки ефективного використання сільськогосподарських угідь // Вісник Полтавської державної аграрної академії.

- №4. – 2006. – С. 198-201.

37. Перспективи та можливі ризики розвитку сільського господарства України у 2016 році: науково-аналітичний прогноз / Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачов, В.Я. Месель-Веселяк та ін. // - К.: ННЦ «ІАЕ», 2016. – 32 с.

38. Лактіонова Г.П. Проблема раціонального використання земельних ресурсів // Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління: Матеріали

3-ї Міжнар. наук.-практ. конф. - Харків, 2002. - С. 243-245.

39. Котикова О.І. Теоретичні засади формування інноваційної моделі сільськогосподарського землекористування / О.І. Котикова // Сталий розвиток

економіки. – 2012. – №5. – С. 9-12

40. Россоха В.В. Економічний потенціал землі та проблеми його визначення в ринкових умовах господарювання / В.В. Россоха // Трансформація

земельних відносин до ринкових умов : Збірник матеріалів Одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 26-27 лют.

2009 р. / Редкол.: П.Т. Сабдук та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – С. 135

41. Гордієнко В.П. Еколого-економічна ефективність природного потенціалу земельних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/mek/2011/6/309.pdf

42. Петренко О. Я. Економіко-екологічна ефективність використання землі в лісостеповій зоні України: Дис. к-та екон. наук 08.07.02 / Петренко Олександр Якович. – Харків, 2006. – 220 с.

43. Управління землекористуванням / [В'юн В.Г., Мельниченко В.В., Горлачук В.В.]: Підручник – Миколаїв, 2005р. – 388с.

44. Сікачина О. Стан сільського господарства // Агроперспектива. – 2005, – №05(65).

45. Пилипенко О.О. Ефективність використання сільськогосподарських угідь в умовах запровадження ґрунтозахисних технологій // Економіка АПК. – 2002. – № 8. – С. 69-73.

46. Пилипенко О.О. Правові засади екологобезпечного використання земель в Україні // Вісник аграрної науки Причорномор'я Миколаївської державної аграрної академії. – Миколаїв, 2002. – Випуск 2 (16). – С.79-85.

47. Пилипенко О.О. Правові засади екологобезпечного використання земель в Україні // Вісник аграрної науки Причорномор'я Миколаївської державної аграрної академії. – Миколаїв, 2002. – Випуск 2 (16). – С.79-85.

48. Пилипенко О.О. Вдосконалення нормативно-правових основ екологобезпечного використання земель // Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК. У 4-х частинах. Частина 2. Організація виробництва та земельні відносини/ За ред. П.Т. Саблука. – К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – С.297-300.

49. Пилипенко О.О. Економічний механізм екологізації землекористування // Економіка АПК. – 2003. – № 4. – С.104-107.

50. Пилипенко О.О. Використання сільськогосподарських земель в умовах земельної реформи // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С.78-82.

51. Пилипенко О.О. Необхідність екологічної конверсії у використанні земельних ресурсів // Землепорядна наука, виробництво і освіта XXI століття: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20 квітня 2001 р.) – К.: Інститут землеустрою УААН, 2001. – С.205-207.

52. Пилипенко О.О. Впровадження інноваційних технологій у сільському господарстві // Розвиток ринкової економіки на Поділлі: здобутки, проблеми, перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 23 жовтня 2003 р. – Хмельницький, 2003. – С. 318-319.

53. Гнидюк І.В. Прогнозування ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств / Гнидюк І.В. // Економіка АПК 2011. № 12 - с. 152-156.

54. Сабдук П.Т. Розвиток земельних відносин в Україні / П.Т. Сабдук. - К. : Вид-во ННЦ ІАЕ, 2006.-С. 203

55. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування : монографія / Русан В.М. - К.: ННЦ ІАЕ, 2009. - 200 с.

56. Бойко Л.М. Організаційне регулювання земельних відносин у сільському господарстві / Бойко Л.М. // Економіка АПК 2011. № 11 - с. 15-19.

57. Березюк С.В., Березюк Ю.Б. Сучасні проблеми землекористування в сільському господарстві / Березюк С.В., Березюк Ю.Б. // Економіка АПК 2011. № 5 - с. 47-53.

58. Паньків З.П. Земельні ресурси. Навчальний посібник. - Видавничий центр ЛНУ, імені Івана Франка, 2008. - 272 с.

59. Мірошніченко А.М. Земельне право України : навч. посібн. / А.М. Мірошніченко; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К. : Ін-т законодавства ВРУ, 2007. - 432 с.

60. Земельне право України: Підручник / За ред. О.О. Погрібного та І.І. Каракаша. - Вид. 2, перероб. і доп. - К.: Істина, 2009. - 600с.

61. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформації / ред. Б.М. Данилишин. - К. : ЗАТ "Нічлава", 2006. - 704 с.

62. Семенова В.М. Економіка підприємства [Електронний ресурс] / В. М. Семенова. — Режим доступу: www.bookman.uu/book1918162.html.

63. Види земельних угідь, їх призначення, облік та ефективність використання, [електронний ресурс] / режим доступу : <http://credobooks.com/3-vidi-zemelnix-ugid-%D1%97x-priznachennya-oblik-ta-efektivnist-vikoristannya>

64. Голишевська Л. В. Суть та значення інноваційних процесів в сфері сільського господарства / Л. В. Голишевська [електронний ресурс] / режим доступу: <http://intkonf.org/golishevaska-lv-sut-ta-znachennya-innovatsiynih-protseviv-v-sferi-silskogo-gospodarstva>

65. Електронна бібліотека. Статистика продукції сільського господарства [електронний ресурс]/режим доступу: <http://credobooks.com/statistika-produkci%D1%97-silskogo-gospodarstva>

66. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку/Ш.І. Ібатуллін, О.В. Степенко, О.В. Сакаль та ін. - К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 52с. [електронний ресурс] / режим доступу: http://ecos.kiev.ua/share/upload/Mehaizmy_upravlinnya_zemelnymy_vidnosynamy.pdf

67. Муратова М. В. Інноваційний розвиток АПК України через впровадження ресурсозберігаючих технологій / М. В. Муратова [електронний ресурс] / режим доступу: http://confiapv.at.ua/publ/konf_6_7_traven_2010/56_innovacijnij_rozvitok_apk_ukrajini_cherez_vprovadzhennja_resursozberigajuchikh_tekhnologij/1-1-0-67

68. Рогач С. М. Еколого-економічні підходи щодо раціонального використання земель сільськогосподарського призначення // Земельні ресурси України в контексті реформування земельних відносин: сьогодні та майбутнє.

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди святкування

50-річчя системи науково-дослідних та проектних інститутів землеустрою (Київ, 10 червня 2011 року). – Київ: «Урожай», 2011. – 131с. (С.21-23).

69. Рогач С.М., Макаренко А.І. Реформування земельних відносин в аграрній сфері: інституціональний підхід / Міжнародний круглий стіл «Організація бізнес шкіл в дорадництві для успішного впровадження інновацій».

– Збірник статей. – К.: Кафедра аграрного консалтингу та сервісу, НУБіП України, 2012. – 276с. (С. 82 - 86)

70. Рогач С.М. Економічні важелі оптимізації земельних відносин в Україні. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України/ Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес»/ Редкол.: Д.О.Мельничук (відп. ред.) та ін. – К.: ВД НУБіПУ, 2010. – Вип. 154. – Частина 1. – 378 с. (с.269-275)

71. Рогач С.М. Пріоритетні напрями екологізації аграрного землекористування. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України/ Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес»/ Редкол.: Д.О.Мельничук (відп. ред.) та ін. – К.: ВД НУБіПУ, 2011. – Вип. 168. – Частина 1. – 370 с. (с. 90-97)

72. Рогач С.М. Пріоритетні напрями подолання кризи аграрного землекористування в Україні// Матеріали VI регіональної науково-практичної конференції «Теорія та практика сучасного підприємництва в контексті парадигми економічної безпеки» (27-28 травня 2010). - Вінниця: ВНТУ, 2010. – 437с. (с. 178-183)

73. Рогач С.М. Еколого-економічні тенденції використання с-г земель в Україні/ Науково-економічний розвиток: менеджмент, фінанси та аудит: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ, 24-25 липня 2015р.). У 2-х частинах. – К.: ГО «Київський науковий економічний центр», 2015. – Ч. 2. – 124 с. (С. 42-46)]

74. Рогач С.М., Якимовська А.В. Інституційні засади раціонального використання земельних ресурсів. Причорноморські економічні студії- Одеса. 2018. Вип. 30. Час 2. С. 14-19.

75. Кульчицький Б., Рогач С. Екологізація економічних систем в умовах посилення глобалізаційних процесів / Б. Кульчицький, С. Рогач // Збірник наукових праць «Формування ринкової економіки в Україні» Вип. 31. – Львів: Видавництво Львівського національного університету ім. Івана Франка. - 2014. – Ч.1. - С.455-459.

76. Курильців Р. М. Методичні підходи до оцінки втрат сільськогосподарського виробництва внаслідок погіршення якості угідь / Р. М. Курильців // Землепорядний вісник. – 2006. - №1. - С. 66 – 69.

77. Худяков А. І. Ефективність використання земель сільськогосподарського призначення в Україні / А. І. Худяков [електронний ресурс] / режим доступу: <http://www.agron.com.ua/novini/efektivnist-vikoristannja-zemel-silskogospodarskogo-priznachennja-v-ukrajini/>

78. Стимулювання раціонального використання та охорони земель [електронний ресурс] / режим доступу : <http://buklib.net/books/35351/>

79. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року/ [за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я.Месель-Веселяка]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 218 с.

80. Третяк А. М. Стан та проблеми управління земельними ресурсами в Україні // Вісник аграрної науки. – 2011. - №8. – с. 5 – 11.

81. Фостолович В. А. Економічний механізм раціонального використання та охорони земельних ресурсів / В. А. Фостолович, Л. В. Приймак // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету – 2012 - №4(70) - с.212-217

82. Пашков І.А. Системні основи сталого землекористування в Україні [Електронний ресурс] /І.А.Пашков. – Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vznu/eco/2009_1/149.pdf.

83. Електроний ресурс. Режим доступу - <https://zem.ua/uk/home/53-komentar-do-zakonu-ukrajini-pro-derzhavnij-zemelnij-kadastr/1541-zemelnij-kodeks>

84. Стратегічні напрями розвитку земельних відносин у сільському господарстві на період до 2020 року / [Федоров М.М., Ходаківська О.В., Корчинська С.Г., Солов'яненко Н.А.]; за ред. Ю.О. Лупенка, М.М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 58 с.

85. Офіційний портал Верховної Ради України. Електронний ресурс [http://zakon3.rada.gov.ua/laws]

86. Національна доповідь про стан родючості ґрунтів України / М.В. Присяжнюк, С.І. Мельник, В.А. Жилкін та ін. // Посібник українського хлібороба : наук. практ. щорічник. – 2011. – С. 41-70.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

Додаток А

Вартість валової продукції ТОВ «Аркадія» за 2017 рік у постійних цінах

Види продукції	Ціна 1 ц, грн	Кількість продукції, ц	Вартість валової продукції, тис.грн
Зернові й зернобобові - всього	x	x	
Пшениця озима	102,75	38400	3945,6
Кукурудза на зерно	107,27	66833	7169,2
Ячмінь ярий	95,40	4496	428,9
Овес	88,41	3244	286,8
Соняшник	284,21	24526	6970,5
Соя	236,29	9999	2362,7
Усього по рослинництву	x	x	21163,7
Приріст, приплід ВРХ	1164,16	2282	2656,6
Молоко	248,66	43482	10812,2
Мед	2513,54	600	1508,1
Усього по тваринництву	x	x	14976,9
Усього по підприємству	x	x	36140,6

НУБІП України

Додаток Б
Вартість валової продукції ТОВ «Аркадія» за 2018 рік у постійних цінах

Види продукції	Ціна 1 ц, грн	Кількість продукції, ц	Вартість валової продукції, тис.грн
Зернові й зернобобові - всього	x	x	
Пшениця озима	102,75	39960	4105,9
Кукурудза на зерно	107,27	82045	8801
Ячмінь ярий	95,40	6407	611,2
Овес	88,41	5889	520,6
Соняшник	284,21	31563	8970,5
Соя	236,29	2396	566,2
Усього по рослинництву	x	x	23575,4
Приріст, приплід ВРХ	1164,16	2531	2946,5
Молоко	248,66	50410	12535
Мед	2513,54	735	1847,5
Усього по тваринництву	x	x	17329
Усього по підприємству	x	x	40904,4

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток В

Вартість валової продукції ТОВ «Аркадія» за 2019 рік у постійних цінах

Види продукції	Ціна 1 ц, грн	Кількість продукції, ц	Вартість валової продукції, тис грн
Зернові й зернобобові всього	x	x	
Пшениця озима	102,75	41296	4243,2
Кукурудза на зерно	107,27	225030	24139
Ячмінь ярий	95,40	4885	466
Овес	88,41	3929	347,4
Соняшник	284,21	35559	10106,2
Соя	236,29	4859	1148,1
Усього по рослинництву	x	x	40449,9
Приріст, приплід ВРХ	1164,16	1524	1774,2
Молоко	248,66	47010	11689,5
Мед	2513,54	770	1935,4
Усього по тваринництву	x	x	15399,1
Усього по підприємству	x	x	55849

НУБІП України

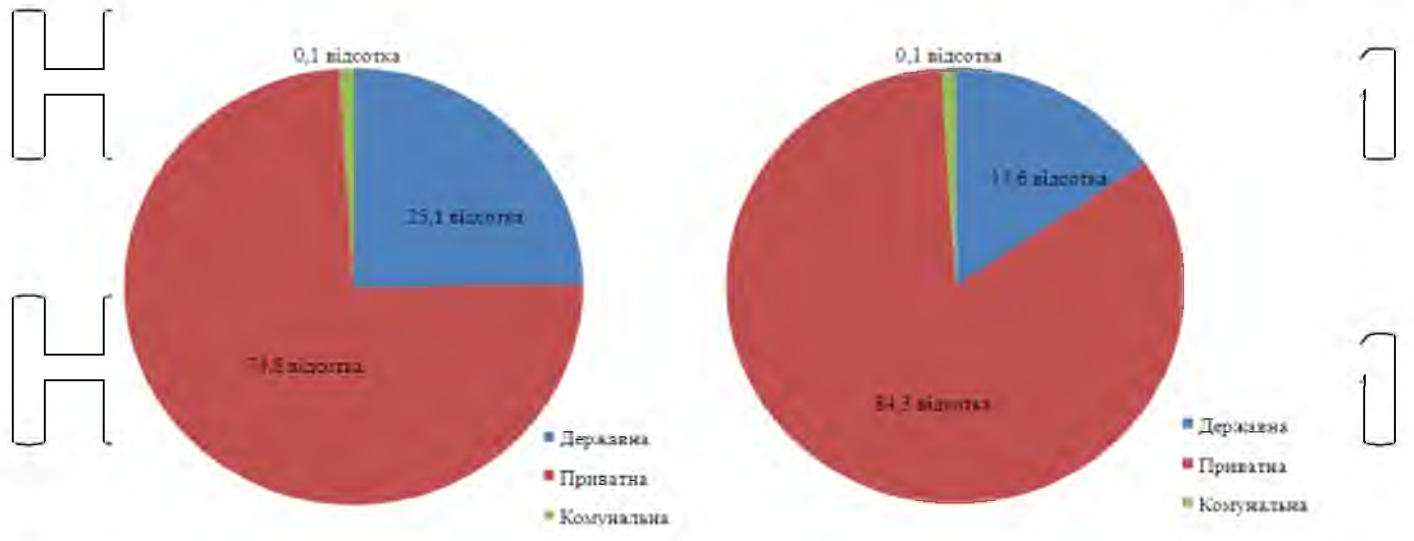
НУБІП України

Додаток Г

Рівень розорення сільськогосподарських земель у регіонах України

Додаток Д

НУБІП України

НУБІП УКРАЇНИ

Розподіл земель сільськогосподарського призначення України за формами власності

України

Реферат

на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за темою

«Еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів в сільськогосподарських підприємствах України в сучасних умовах»

У магістерській роботі розкривається науковий підхід щодо економічної сутності розрахунків та їх класифікації.

Об'єктом дослідження є ТОВ «Аркадія».

У вступі обґрунтовано актуальність питань, які досліджуються в роботі, визначено об'єкт дослідження та завдання даної роботи.

Охарактеризовано теретико-методичні основи ефективного та раціонального використання земельних ресурсів у аграрній сфері, розкрито методика визначення економічної ефективності використання земельних ресурсів, досліджено екологічний стан і тенденції раціонального землекористування, обґрунтовано систему заходів щодо забезпечення ефективності використання земельних ресурсів та поліпшення їх екологічного стану.

Наведено організаційно – економічну характеристику діяльності об'єкту дослідження.

Значне місце в роботі відведено організаційним аспектам та методичним засадам розрахунків економічної ефективності господарського землекористування.

У висновках магістерської роботи узагальнено отримані результати дослідження, наведено рекомендації щодо шляхів підвищення ефективності використання земельних ресурсів та їх охорони.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: диференціальна рента, родючість, екологічне землекористування, ерозія, деградація.

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України